

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

**Vliv Rámce pro africkou migrační politiku a Akčního
plánu AU na migrační politiku vůči uprchlíkům
v Zambii**

Diplomová práce

Autor: Viktoria Filová
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – africká studia
Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Hradec Králové, 2020



Zadání diplomové práce

Autor: Viktoria Filová

Studium: F17NK0002

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - africká studia

Název diplomové práce: **Vliv Rámce pro africkou migrační politiku a Akčního plánu AU na migrační politiku vůči uprchlíkům v Zambii**

Název diplomové práce AJ: Impact of the Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action of AU on Migration Policy towards Refugees in Zambia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato diplomová práce si klade za cíl zjistit, nakolik zambijská migrační politika vůči uprchlíkům koresponduje s Rámcem pro migrační politiku a Akčním plánem, který vydala Africká unie v roce 2018 jako nezávazný návrh a návod na migrační politiku všech afrických států. Hlavní výzkumnou otázkou je, zda migrační politika vůči uprchlíkům v Zambii koreluje s tímto plánem. Teoretická část bude věnována migračním teoriím a jejich vývoji, zejména teorii Push-pull, která je jeden z nejpoužívanějších teoretických konceptů ve výzkumu migrace, a pomůže tak dokreslit chování uprchlíků. Praktická část práce je zaměřena na Zambii a její migrační politiku vůči uprchlíkům. Po metodologické stránce se jedná o jednopřípadovou studii, kde díky polo-strukturovaným, nestrukturovaným rozhovorům a další literatuře bude zjištěno, zda se migrační politika opírá o výše zmíněný rámec. Budou vytyčena jednotlivá doporučení z Rámce, týkající se uprchlíků a jejich postavení, živobytí, politiky hranic, integrace, repatriace atd. Data výzkumu budou sesbírána z městských částí Lusaky, tranzitního centra Makeni a zambijského Ministerstva vnitra.

Primární zdroje: 1) African Union. 2018. Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action (2018 - 2030). Addis Ababa: African Union Commission, AU Department for Social Affairs.

2) UNHRC Operational Portal Refugee Situations. <https://data2.unhcr.org/en/country/zmb>

3) UNICEF Zambia Migration

Profiles. <https://esa.un.org/migmgmprofiles/indicators/files/Zambia.pdf> 4) Zambia Department of Immigration. https://www.zambiaimmigration.gov.zm/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=68

Sekundární zdroje: 1) Brettell, Caroline. Hollifield, James. 2015. Migration Theory. New York: Routledge. 2) Castles, Stephen. Miller, Mark. 2003. The age of Migration. New York: Guilford press. 3) Drbohlav, D., Uherek, Z., 2007. "Reflexe migračních teorií." Geografie - Sborník české geografické společnosti 112, č. 2, 125 - 141. 4) King, Russel. 2012. Theories and Typologies of Migration an Overview and Primer. Working paper 3/12, Malmo University. Dostupné na:

<https://www.mah.se/upload/Forskningcentrum/MIM/WB/WB%203.12.pdf> 5) Matto, Aadytia.

Amin, Mohammad. 2007. Migration from Zambia: Ensuring Temporariness through Cooperation. Working paper 4145. World Bank. Dostupné na:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/7163/wps4145.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (16.6.2019).

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 27.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. 4. 2020

.....

Viktorie Filová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Prouzovi, Ph.D. za odborné vedení práce. Děkuji za cenné rady, věcné poznámky a celkovou vstřícnost a trpělivost při konzultacích k této diplomové práci. Velmi si vážím ochoty a pomoci všech zaměstnanců Caritas CR v Zambii, dále zaměstnanců Velvyslanectví České republiky v Lusace a v neposlední řadě všech respondentů, kteří byli ochotni poskytnout rozhovor.

Anotace

Filová, Viktoria. *Vliv Rámce pro africkou migrační politiku a Akčního plánu AU na migrační politiku vůči uprchlíkům v Zambii*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá postavením uprchlíků v Zambii v souvislosti se zambijskou migrační politikou a Rámcem pro africkou migrační politiku a Akčním plánem AU (2018–2030). Hlavním cílem práce je zjistit, zda migrační politika Zambie vůči uprchlíkům koresponduje s tímto rámcem. Práce vychází z push–pull teoretického modelu, který osvětluje motivy uprchlíků vedoucí k odchodu ze země původu a motivy, které určují směr a výběr cílové země. Hlavním předpokladem je, že migrační politika může být push nebo pull motivem, který ovlivňuje nejen chování uprchlíků, ale i obyvatele cílové země. Ve druhé části je rozepsán Rámec pro africkou migrační politiku a Akční plán AU (2018–2030), v kterém jsou rozebrány ideální strategie migrační politiky vůči uprchlíkům. Z těchto teoretických částí vychází analytická část, kterou je případová studie Zambie. Spočívá v terénním výzkumu realizovaném v Lusace v několika městských částech, tranzitním centru Makeni a zambijském Ministerstvu vnitra. Ten se skládá se z rozhovorů, vedených s uprchlíky a zástupci uvedených institucí a je nadále podpořen dalšími prameny a literaturou. Na základě získaných odpovědí a srovnání další literatury a pramenů se hodnotí, nakolik migrační politika koresponduje s výše uvedeným rámcem, a jak velký vliv má na chování Zambijců a uprchlíků.

Klíčová slova: Zambie, migrace, uprchlíci, migrační politika, historie, teorie migrace.

Annotation

Filová, Viktoria. *Impact of the Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action of AU on Migration Policy towards Refugees in Zambia*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, Master Degree Thesis.

This thesis deals with the status of refugees in Zambia in connection with Zambian migration policy and the Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action of AU (2018–2030). The main aim of this thesis is to find out whether the migration policy of Zambia towards refugees corresponds to this framework. The work is based on a push-pull theoretical model that explains the refugees' motives which lead them to leave their country of origin and motives that determine the direction and choice of their target country. The main premise is that migration policy can be a push or pull motive that affects not only the behaviour of refugees but also the people of the target country. The second part discusses the Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action of AU (2018–2030), which discusses ideal migration policy strategies for refugees. Based on these theoretical parts, is the analytical part, which is a case study of Zambia. It consists of field research carried out in Lusaka in several city districts, the Makeni Transit Center and the Zambian Ministry of Home Affairs. It consists interviews conducted with refugees and representatives of these institutions and is further supported by other sources and literature. Based on the answers obtained and the comparison of other literature and sources, it is assessed how much migration policy corresponds to the above framework and how big impact on the behaviour of the Zambians and refugees it has.

Keywords: Zambia, Migration, Refugees, Migration Policy, History, Migration Theory.

Obsah

Úvod	9
1 Základní pojmy	14
2 Vývoj teoretické reflexe migrace	17
2.1 Současné dělení teorií a jejich srovnání	18
2.2 Srovnání základních teoretických přístupů.....	19
2.3 Push-pull teorie.....	22
3 Teoreticko-metodologický rámec	25
3.1 Koncepční rámec push-pull	25
3.2 Rámec pro africkou migrační politiku a akční plán AU 2018–2030.....	27
3.3 Výzkum	30
3.3.1 Výzkumný design a metodologie.....	30
3.3.2 Sběr dat	31
4 Zambie – případová studie	33
4.1 Historický vývoj	33
4.1.1 Uprchlíci v pre-koloniálním a koloniálním období (1900–1964).....	33
4.1.2 Získání nezávislosti a vývoji v postkoloniálním období (1964–1999). 34	
4.1.3 Uprchlíci v 70. až 80. letech 20. století.....	35
4.1.4 Uprchlíci v 90. letech 20. století	39
4.1.5 Uprchlíci v letech 2000–2005	40
4.1.6 Uprchlíci v letech 2006–2010.....	42
4.1.7 Uprchlíci v letech 2011–2018.....	44
4.1.8 Uprchlíci v roce 2019.....	45
4.2 Push–pull motivy	45
4.2.1 Push faktory	45
4.2.2 Pull faktory a osobní faktor.....	48
4.2.3 Intervenující překážky a osobní faktor	49
4.3 Migrační politika	50
4.3.1 Právní ukotvení	50

4.3.2	Institucionální ukotvení	51
4.3.2.1	Vládní instituce	51
4.3.2.2	Mezinárodní a nevládní organizace	53
4.3.3	Život v osídlení a ve městě	54
4.3.3.1	Ochrana a bezpečí	54
4.3.3.2	Pracovní příležitosti, přístup ke vzdělání, zdravotní péči a imigrační oddělení	56
Závěr		63
Seznam použitých informačních zdrojů		65
Přílohy		
Příloha 1: Diagram od Everetta Lee znázorňující push–pull model.....		I
Příloha 2: Výsledná tabulka push a pull motivů dotázaných respondentů		II
Příloha 3: Trasy uprchlíků po jezeře Tanganyika.....		III
Příloha 4: Trasa somálských uprchlíků		IV
Příloha 5: Tabulka s počtem uprchlíků včetně azylantů žijících v Zambii a počtem repatriovaných (40. léta 20. stol. až 2020)		V

Úvod

Migrace v Africe nepředstavuje nijak nový fenomén a v africké historii zaujímá klíčový význam. Díky nepřetržitému hledání socio-ekonomických příležitostí migrovali Afričané v rámci kontinentu i mimo něj již v období starověku (Gebresellaise 1993: 2). Vědci věří, že k větším migračním tokům došlo již před 200 000 lety díky technologickým inovacím, které přispěly k populačnímu růstu. Nilo-saharské jazyky se rozšířily až do severní části Čadského jezera, stejně tak se berberština a semitské jazyky rozšířily do celého Rohu Afriky. Na migraci měly zásadní vliv i klimatické podmínky. 2500 let před naším letopočtem se utvořila poušť Sahara, která oddělila subsaharskou Afriku od zbytku světa. Období sucha vedlo k přesunům ze severu na jih a s nastávajícím obdobím dešťů zpět na sever (Castles et al. 2014: 4).

Některé z těchto faktorů vedly k osídlení nových území a vytvoření starověkých afrických říší, jako byly Ghana, Mali, Songhaj a další. Jejich hospodářská infrastruktura rostla, či naopak upadala vlivem masivního pohybu afrického obyvatelstva z jednoho regionu do druhého. Rozpad těchto západních impérií, který byl doprovázen obchodními válkami a mocenskou politikou, vyústil ve vysídlení podstatného počtu lidí a spustil masové pohyby obyvatelstva napříč oblastmi kontinentu. Tyto problémy se nadále prohloubily s příchodem Evropanů, prvotně Portugalců, kteří v 15. století lokalizovali pobřežní společenství a zahájili transatlantický obchod s lidmi (Bangura 2019). Obchod s otroky navždy rozbil dosavadní způsob života a zdevastoval velkou část střední a západní Afriky. Na druhou stranu byl významný pro rozvoj evropských ekonomik. V 19. století bylo otroctví již nežádoucí a začala další etapa kolonialismu, která definovala africkou migraci až do podoby, jak ji známe dnes. Evropský kolonialismus navždy změnil podobu Afriky, spolu s ním přišlo ekonomické vykořisťování, politická dominance evropských zemí, kulturní změny a přesuny obyvatel (Castles et al. 2014: 4).

Mnoho vysídlených Afričanů procházelo různými regiony a hranicemi při hledání lepší životní úrovně, cestovali do oblastí, kde existovaly komerční plodiny, nerostné zdroje a lépe vybudovaná infrastruktura. Kolonialismus zvýšil sezónně a trvale migraci mezi venkovem a městem, kam se lidé přesouvali z důvodů výhodnějších pracovních podmínek. Tento migrační trend zahrnoval jak meziregionální hnutí, tak interkontinentální přechody ze zemí s omezenými přírodními zdroji do zemí

s bohatým přírodním bohatstvím (Bangura 2019). Dědictví kolonialismu přispělo k pomalejšímu rozvoji kontinentu. Zanechalo za sebou nízké procento vzdělaných obyvatel, ekonomiky, které byly přizpůsobené pro evropský trh, a způsobilo nedostatek pracovních sil v regionech s omezenými přírodními zdroji. S příchodem studené války se vývoj ještě zpomalil vlivem socialistických i západních zemí, které africké státy využívaly pro svůj politický a ekonomický prospěch. Tento historický vývoj je zásadní pro pochopení vnější migrace na africkém kontinentě, která se zvýšila v poslední dekádě 20. století (Castles et al. 2014: 6).

Po získání nezávislosti se africké státy musely vypořádat s novým politickým uspořádáním. Většina zástupců vlády nebyla schopná čelit vzrůstajícím ekonomickým, sociokulturním, etnickým a náboženským rozdílům. Špatné vládnutí, zhoršující se ekonomická situace, neexistence sociálního zajištění a slabá politická stabilita vedla koncem 20. století k masivním přesunům afrického obyvatelstva (Gebresellaise 1993: 4). Velkou pozornost současné migraci věnují především média, z nichž se denně dozvídáme o migrantech mířících na lodích do Evropy. Média, politické výzkumy, pašování a obchod s lidmi posilují dojem, že je africká migrace zaměřena především na Evropu.

Nicméně v roce 2000 vyšly nové studie, které osvětlují rozmanitost africké migrace, a je evidentní, že hlavní migrační toky neprobíhají mezi Afrikou a Evropou, nýbrž pouze na africkém kontinentě, jako tomu bylo i v minulosti (Flahaux, Haas 2016: 2). Odhaduje se, že více než 80 % afrických migrantů se přesouvá jen v rámci afrického kontinentu po různých migračních trasách, jež se neustále mění. Existuje několik migračních cest v západním, východním a jižním africkém regionu. Další cesty se týkají inter-regionů, jedná se o cesty ze západní Afriky na jih, z Afrického rohu do jižních států Afriky a v neposlední řadě ze střední Afriky do Afriky jižní a západní (AU 2017: 6).

Kromě migračních cest je nespočet dalších aspektů, které je nutné ve studiu africké migrace zohlednit, včetně typů, motivů k migraci a dopadů migrace na přijímací stát. Protože by bylo nemožné v jedné práci obsáhnout celou problematiku migrace v Africe, je zaměřena na jižní migrační cestu do Zambie, a to na jediný typ migrantů, jimiž jsou uprchlíci. Zambie je specifický africký stát, mající s příchodem uprchlíků dlouholetou zkušenost, která se táhne už do před-koloniální doby, kdy na její dnešní území přicházeli první uprchlíci kvůli utlačování ze strany bantuských kmenů (IOM

2019: 4). Navzdory tomu, že je Zambie jedním z nejzadluženějších a nejchudších států světa, razí vůči uprchlíkům politiku otevřených dveří, čímž se odlišuje od mnoha jiných afrických států. Nicméně Africká unie a její členové si jsou vědomi, že nejen Zambie, ale celá Afrika řeší problém přesouvání různých typů migrantů, jejich postavení a práva. Z toho důvodu vydala Rámec pro africkou migrační politiku a akční rámec AU (2018–2030)¹, který slouží jako doporučující a podpůrný dokument pro africké státy a jejich migrační politiky (African Union 2018). Jednou z kapitol je i problematika uprchlíků, ve které je ve 21 bodech stanovena doporučující a komplexní strategie, kterou by měl africký stát ideálně začlenit do své migrační politiky. Již od samého vzniku zambijského státu má postavení uprchlíků své místo v zambijské legislativě, která se opírá o další mezinárodní úmluvy, týkající se této problematiky (Refugee Act 2017). Do jaké míry ale koresponduje s Rámcem AU, není zatím příliš jasné.

Cílem práce je tak srovnat zambijskou migrační politiku „otevřených dveří“ s tímto dokumentem. Hlavní výzkumnou otázkou je, zda migrační politika Zambie koresponduje s Rámcem AU.

Vzhledem k tomu, že je práce z hlediska metodologického psána jako disciplinovaná interpretativní jednopřípadová studie, nehraje ve výzkumu primární roli teoretická část. I přesto je ale v práci obsažena, protože z hlediska této studie má teorie sloužit jako vodítko pro identifikaci hlavních procesů v rámci případu a pomůže tak dokreslit celkovou problematiku daného tématu. Případ ve výsledku nemá sloužit jako nástroj pro práci s teorií, ale naopak teorie se stává vodítkem pro práci s případem (Drulák et al. 2008: 34).

Teoretická část práce je nejprve věnována migračním teoriím, které se snaží objasnit příčiny vzniku, směr a ekonomické konsekvence migrace, a umožní tak lépe pochopit migraci v Zambii. Problémem migračních teorií je jejich nekomplexnost, neboť zachycují pouze dílčí části reality. Zatím neexistuje jediná teorie, která by identifikovala komplexní problematiku a rozdíl migračních procesů, jedná se spíše o teorie vycházející z mnoha oborů, především ze sociologie, práva, ekonomie, etnologie, politologie, historie atd. (Drbohlav, Uherek 2007: 125–141).

¹ Dále už jen Rámec AU.

Kvůli problematice celkového uchopení migrace v teoriích je nutné v práci seznámit s dělením teorií a dalšími přístupy.

V práci se nadále pracuje především s teorií *push-pull* (v českém jazyce též teorie tlaku a tahu), která pomůže objasnit migraci uprchlíků do Zambie. Teorie tlaku a tahu je jednou z nejvyužívanějších teorií migrace. Její přehledné členění umožňuje vysvětlit motivy odchodu ze země původu a faktory, které přiměly migranty vybrat si cílovou zemi, navíc si každý badatel může sestavit své schéma faktorů, které jsou relevantní prováděnému výzkumu. Z toho důvodu je migrační politika řazena mezi push i pull faktory, neboť se předpokládá, že uprchlíci již nějakými informacemi o cílové zemi disponují (Lee 1996: 51). Migrační politikou se nadále zabývá další úsek teoretické části práce, kde je dopodrobna rozebrán Rámec AU a jeho 21 bodů z kapitoly o uprchlících.

Analytická část je věnována samotné případové studii o zambijské migrační politice vůči uprchlíkům. Je rozdělena do dvou částí, ve kterých se nejdříve analyzuje vývoj migrace v Zambii od před-koloniální doby po rok 2019. Dále budou na základě *push-pull* teorie rozebrány důvody, kvůli kterým migranti směřují do Zambie, ale také faktory, díky kterým se Zambie stává cílovou destinací migrantů. Pozornost bude dále věnována jednomu z faktorů, kterým je migrační politika. Z toho důvodu je druhá část teoretického rámce zaměřena na plnění jednotlivých bodů vycházejících z Rámce AU.

Jak již bylo zmíněno výše, z hlediska metodologického se bude jednat o disciplinovanou interpretativní jednopřípadovou studii, která bude postupovat na základě analýzy sekundárních dat a zdrojů, společně s primárními zdroji terénního výzkumu. Budou využívány především primární zdroje v podobě polostrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů, vedených s uprchlíky, žijícími v Lusace a dalšími kompetentními respondenty, kteří pracují či spolupracují s Ministerstvem vnitra, jež má na starosti migrační agendu.

Z hlediska literatury bude práce podpořena i dalšími primárními zdroji, především *Rámcem AU*, zambijským *Zákonem o uprchlících z roku 2017*, *Imigračním a deportačním aktem z roku 2010*, dokumenty *IOM*, zahrnující migrační terminologii a dokumenty *UNHCR*, které se vydávají každý měsíc s aktuálními daty o počtech uprchlíků a informacemi o jejich živobytí a postavení v Zambii.

Práce se opírá i o sekundární zdroje jako je článek od Everetta Lee, pojednávající o jeho teorii migrace (*push-pull*), který se nazývá *Theory of Migration* (1966). Z řad

českých autorů, kteří se zabývají teoriemi migrace jsou v práci citováni Dušan Drbohlav a Zdeňek Uherek, kteří sepsali kapitolu ve sborníku pod názvem *Reflexe migračních teorií* (2007). Dále potom Milan Palát s příspěvkem ve sborníku, který se nazývá *Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií* (2014). Z cizojazyčných autorů, kteří přinášejí ucelené srovnání vysvětlení různých migračních teorií ve svých publikacích jsou Douglas S. Massey (1993), Caroline B. Brettell a James S. Hollifield (2014) či Jessica Hagen-Zanker (2008). V případové studii se cituje zejména z primárních zdrojů UNHCR, doplněných dalšími autory, kteří se zabývali zejména postavením uprchlíků v Zambii do roku 2000, a přinášejí tak vhled do vzdálené zambijské historie uprchlíků. Jedná se například o článek Art Hansena pod názvem *Refugee Dynamics: Angolans in Zambia 1966 to 1972*. (1981), dvě publikace Olivera Bakewella z roku 1999 a 2000, Richarda Blacka (1992) a Paul J. Freunda a Katele Kalumba (1986), Angely Subulwa (2012).

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole je představeno základní pojmosloví, které souvisí se samotným výzkumem. Druhá kapitola pojednává o vývoji migračních teorií, jejich rozdělení a přibližuje základní přístupy od neoklasického přes institucionální teorie migrace, teorie migračních systémů, migračních sítí atd. až po push–pull model. Třetí kapitola je věnována podrobnějšímu popisu teoreticko-metodologického rámce, kde je sestaven push–pull rámec a podrobně rozepsán Rámec AU včetně popisu samotného výzkumu. Čtvrtá kapitola je samotná případová studie Zambie. V první části je podrobně popsána historie uprchlíků v Zambii, další část je věnována evaluaci push a pull modelu. Třetí část se týká zhodnocení migrační politiky Zambie. Závěrem budou zhodnoceny výsledky z terénního výzkumu včetně analýzy primárních a sekundárních zdrojů. Dále bude zhodnoceno, zda se doporučení z Rámce AU shodují s migrační politikou Zambie.

1 Základní pojmy

K pochopení problematiky migrace je nezbytné definovat základní pojmy, se kterými se dále pracuje. Zprvu je nutné definovat samotnou migraci. Pro tento pojem však neexistuje ani jediná oficiální definice, ani dohoda mezi zeměmi a organizacemi o tom, jak migraci definovat (Bell et al. 2010). To samé platí i o její typologii. Mezi prvními schémata se objevila typologie Williama Petersena, který migraci rozdělil na primitivní, nucenou a impulzivní, volnou a masovou (Petersen 1958: 266). Primitivní migrace je podle jeho zkoumání důsledkem ekologického tlaku, kdy se člověk není schopen vyrovnat s přírodními podmínkami. Spojuje ji zejména s primitivními národy (Petersen 1958: 259). Nucená a impulzivní migrace je zapříčiněná státem a jeho politikou či jinou institucí. Když si migranti ponechají určitou moc při rozhodnutí, zda odejít, jedná se o migraci impulzivní, pokud nemají na výběr, jedná se o migraci nucenou (Petersen 1958: 261). Volná migrace je opakem nucené. Migranti se sami rozhodnou svou zemi opustit bez jakéhokoliv tlaku ze strany státu nebo kvůli špatným přírodním podmínkám. Jedná se o svobodné rozhodnutí žít v jiné zemi. Poslední kategorií podle Petersena je migrace masová, jež se stává stylem, zavedeným vzorem, příkladem kolektivního chování, kdy se další obyvatelé určitého území rozhodnou přesunout na základě informací od migrantů, kteří cestu už podstoupili. Hlavní příčinou emigrace je tedy předchozí emigrace. Souvisí i s růstem obyvatel na daném území (Petersen 1958: 263). V dnešní době by se Petersonovo pojetí volné a primitivní migrace dalo aplikovat na africké ekonomické migranty. Na druhou stranu nucená a impulzivní migrace je typická pro definici uprchlíků, kteří mnohdy nemají na výběr a musí ze své domoviny odejít (IOM 2019).

Petersonova typologie je vhodným vysvětlením situace uprchlíků v Zambii, neboť většina z nich, jak bylo zjištěno při samotném výzkumu, byla nucena opustit zemi kvůli špatné politické situaci a mnohdy kopírovala dřívější migrační cesty, což odpovídá Petersonovu pojmu masové migrace. Nadále se v práci pracuje s níže rozepsanou typologií, kterou sestavila Světová mezinárodní organizace (IOM) a OSN. Důvodem je skutečnost, že i samotná zambijská legislativa se tímto pojmoslovím řídí (The Refugees Act: 2017).

Migrace: Migrace je pohyb osob z místa jejich obvyklého pobytu přes mezinárodní hranici nebo uvnitř státu (IOM 2019b). Zahrnuje jakýkoliv druh pohybu obyvatelstva z místa na místo bez ohledu na jeho délku, motivy, rozložení. Tento pojem zastřešuje pohyb uprchlíků, vysídlených osob, ekonomických migrantů a dalších osob, které cestují například za účelem sjednocení rodiny (IOM 2019a: 49). S migrací souvisí pojem *migrační tok*, který je definován jako celkový počet osob, které ve stanoveném časovém období cestují nebo mají povoleno cestovat do určité destinace, nebo z ní vycestovat (IOM 2019a: 50). Je mnoho typů migrace, pro účel této práce je ale nutné definovat pojem *mezinárodní* či *vnější migrace*, která je popsána jako přesun osob z místa trvalého pobytu přes mezinárodní hranici do země, jejímiž nejsou státními příslušníky (IOM 2019). S migrací též souvisí pojem *emigrace*, který je vysvětlen jako odchod osoby z určitého státu s úmyslem dlouhodobě se usadit v jiném státě (IOM 2019a: 36). *Imigrace* je naopak proces usídlování cizinců na území určitého státu (IOM 2019a: 41).

Řízení migrace: Kombinovaný rámec právních norem, zákonů, nařízení, politik a tradic, jakož i organizačních struktur (na celostátní, mezinárodní, regionální úrovni), které formují a regulují přístupy států k migraci ve všech jejích formách (IOM 2019b). S pojmem též souvisí *management migrace*, který je vysvětlen jako řízení a provádění celé řady činností především státy, a to na základě vnitrostátních systémů, nebo prostřednictvím dvoustranné a mnohostranné spolupráce týkající se všech aspektů migrace. Tento termín se vztahuje k plánovaným přístupům k provádění a provozování politických, legislativních a správních rámců vyvinutých orgány pověřenými migrací (IOM 2019).

Cílová země: V souvislosti s migrací je to země, která je cílem osoby nebo skupiny osob bez ohledu na to, zda migrují pravidelně, nebo nepravidelně (IOM 2019b).

Země původu: Země, k níž má osoba či skupina osob, která migruje pravidelně, či nepravidelně, státní příslušnost a trvalý pobyt (IOM 2019b).

Migrant: Jakákoliv osoba, která se pohybuje nebo přesahuje mezinárodní hranici nebo v rámci státu mimo své obvyklé bydliště, bez ohledu na (1) právní postavení této osoby; 2) zda je pohyb dobrovolný, nebo nedobrovolný; 3) jaké jsou příčiny pohybu; nebo (4) jaká je délka pobytu (UN 2019). Musí se zdržovat mimo místo trvalého pobytu nejméně jeden rok (IOM 2019a: 51).

Uprchlík: Tento pojem byl mnohokrát definován. Je možné se opřít například o definici na základě Ženevské konvence z roku 1951. Ta popisuje uprchlíka jako osobu, která je vzhledem k opodstatněnému strachu z pronásledování z důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo politickému názoru nucena opustit zemi, kde má státní příslušnost, ale není schopna využít ochrany této země a ochotna kvůli strachu se do ní zpět vrátit (IOM 2019b). Podobnou definici poskytuje Úmluva Organizace africké jednoty (OAJ), která definuje uprchlíky jako všechny osoby, které jsou nuceny opustit svou zemi kvůli hrozbě všeobecného násilí, cizí agrese, vnitřních konfliktů, masivního porušování lidských práv nebo jiných okolností, které narušují závažným způsobem veřejný pořádek (IOM 2019a: 91).

Žadatel o azyl: Osoba, která hledá útočiště před pronásledováním či jinou vážnou újmu v zemi původu a která se zdržuje na území jiného státu, kde čeká na vydání rozhodnutí ohledně její žádosti o udělení statusu uprchlíka. V případě zamítnutí žádosti musí tato osoba opustit zemi, případně může být vyhoštěna jako každý cizinec zdržující se na území státu bez potřebných povolení. To neplatí, pokud je neúspěšnému žadateli o azyl uděleno povolení zůstat v zemi z humanitárních důvodů (IOM 2019a: 102).

Trvalý pobyt: Právo, které je poskytované orgány hostitelského státu cizím státním příslušníkům. Tito příslušníci mají možnost žít a pracovat na jeho území na trvalé (neomezené) bázi a používat téměř shodných práv jako jeho občané (IOM 2019a: 89). Aby žadatel o azyl mohl získat trvalý pobyt, potřebuje povolení, které je definováno jako povolení k pobytu, obvykle vydávané vládním úřadem (IOM 2019b).

2 Vývoj teoretické reflexe migrace

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, migrace je složitý fenomén, který zasahuje do mnoha vědních oborů. Sestavit ale jednu komplexní teorii, která by zachytila veškeré problémy, je prozatím nemožné. Mnoho badatelů se snažilo vymyslet teorii, která by odpověděla na veškeré otázky migrace, nicméně existuje pouze roztržštěná skupina migračních teorií, které se vyvíjely izolovaně, většinou rozdělené dle disciplinárních hranic. Žádná z nich nezahrnuje celou řadu perspektiv, úrovní a předpokladů, které by ji povýšily na úroveň nadřazenou ostatním teoriím (Massey et al. 1993: 432). Z tohoto důvodu je nezbytné představit historický vývoj více teorií.

Jedním z prvních průkopníků migračních teorií se stal E. G. Ravenstein, který v 80. letech 20. století sestavil na základě empirických údajů o migračních datech „sedm zákonů o migraci“ (Zanker-Hanger 2008: 4). Jako první stanovil, že velká skupina migrantů migruje jen na krátké vzdálenosti. Za druhé předpověděl, že každý hlavní proud migrace vyvolává kompenzační protiproud. Třetí zákon se týká migrantů, kteří migrují na delší vzdálenosti. Obvykle upřednostňují velká města a průmyslová centra. Dalším tvrzením je, že migranti z měst se přesouvají méně často než migranti z venkovských oblastí. Tvrdil také, že ženy migrují více než muži, valnou většinu migrujících představují dospělí lidé a že velká města rostou primárně kvůli migraci, ne díky přirozenému přírůstku (Ravenstein 1885: 199; Palát 2014: 709). Jeho závěry daly impuls k vzniku dalších migračních teorií, které se dělí dle mnoha kritérií. Koncem 19. a v první polovině 20. století se zformovaly dvě dominující školy. První z nich byla chicagská škola, která navázala na německou sociologii. V této době se mění postoj k pochopení migračních jevů. Migrace není chápána jako mechanické přemísťování z místa na místo, nýbrž jako vyvazování ze sociálních vazeb z místa odchodu a navazování nových v cílové zemi, přičemž obě vazby ovlivňují chování jedince. Významnými odborníky na migraci této doby byli zejména V. Thomas a F. Znaniecky, kteří psali o změnách lidské životní strategie v souvislosti s migrací, dále Ernest Burgess, který mimo jiné studoval i změny v rodinném životě migrantů, či Manheim Wirth, který se zaměřoval na židovské komunity. Nejvýznamnějším představitelem chicagské školy byl Robert E. Park se svou teorií marginality, v níž tvrdí, že marginalizovaní lidé přinášejí sociální změnu a kulturní pokrok.

Na chicagskou školu navázaly školy antropologické, kde dominoval Robert Redfield s R. Lintonem a M. Herskovitzem. Definovali pojem *akulturace* a rozvedli změny v koexistenci několika rozdílných kultur (Drbohlav et al. 2007). V průběhu 20. století se zformovala sociologie migrace, která je spojovaná se jménem demografa Petera G. Petersona, jenž publikoval obecnou typologii migrace. Ta byla nadále rozpracována A. Demuthem a D. Boguem. Tito autoři dali základ konceptu push-pull neboli teorii tlaku a tahu, která bude podrobně rozebrána později. Tuto teorii, jež vychází z velké části z Ravensteinovské tradice, dopracoval Everett S. Lee (Drbohlav et al. 2007).

2.1 Současné dělení teorií a jejich srovnání

V 21. století se používá nespočet migračních teoretických přístupů, které se dělí na základě mnoha kritérií. Například Jessica Hagen Zanker ve svém díle *Why do people migrate? A review of the theoretical literature* dělí migraci podle úrovně, na kterou se zaměřuje, a to na mikro-, mezo- a makroúroveň (Zanker-Hanger 2008: 5).

Mikroúrovňová teorie² se zaměřuje na jednotlivá individuální migrační rozhodnutí, hodnoty, touhy, očekávání. Makroúrovňová teorie se snaží agregovat migrační trendy, pracuje s pojmy jako zaměstnanost, příjem, ekonomická struktura, zatímco mezoúrovňová teorie pracuje jak s jednotlivými skupinami, komunitami, tak i s obecnými pojmy, jako jsou sociální vazby. Mezi hlavní teorie na mikroúrovni řadí teorii tlaku a tahu, neoklasickou mikroúrovňovou teorii, behaviorální modely a teorii sociálního systému. Do mezoúrovňové teorie zařadila institucionální teorie, teorie sítí, novou ekonomii pracovní migrace, teorii sociálního kapitálu, teorii kumulativní příčiny. V makroskopické úrovni zmiňuje mezi hlavními teoriemi neoklasickou makroúrovňovou teorii, teorii duálního pracovního trhu, teorii světového systému, migraci jako systém a tranzice mobility (Zanker-Hanger 2008: 5).

Rozdělení teorií přináší i kniha Caroline B. Brettell a Jamese F. Hollifielda s názvem *Migration Theory – Talking across Disciplines*, kde se objevují rovněž tři úrovně teorií, přičemž makroskopické teorie zkoumají strukturální podmínky (převážně politické, právní a ekonomické), formující migrační toky. Mikroskopické teorie zkoumají, jak tyto strukturální podmínky formují rozhodnutí, jednání jednotlivců a rodin

² Lze použít i výraz mikroskopická úroveň, nebo makroskopická, pokud se jedná o makro-úrovňovou teorii.

nebo jak ovlivňují chování v komunitách. Mezoúrovňové teorie se zaměřují na sociální vazby (Brettel et Hollifield 2015: 28).

2.2 Srovnání základních teoretických přístupů

Mezi nejstarší a dominující teorie patří neoklasická teorie, která je makro- i mikroskopická. Makroskopický přístup vysvětluje pracovní migraci v ekonomickém procesu. Tvrdí, že k ní dochází kvůli nerovnováze na pracovním trhu a příjmech. V zemi, kde jsou příjmy nízké, dojde k odlivu migrantů do zemí s vyššími příjmy. Tím dojde k navýšení mezd v první zemi a nabídka práce se sníží. V cílové zemi naopak klesne výše mezd, což zvýší nabídku na trhu práce (Massey et al. 1993: 434). Další teorií je teorie duálního pracovního systému. Její hlavní myšlenka spočívá v nižších pracovních postech, které jsou v cílové a vyspělejší zemi neobsazené. Díky migrační politice tak mohou přilákat migranty z méně vyspělých zemí, kteří zaplní mezeru na trhu práce (Palát 2014: 712).

Obě tyto teorie se omezují pouze na ekonomické příčiny migrace a nezahrnují další faktory. Naopak Wallersteinova teorie světového systému pracuje s pojmy jako jádro a periferie, kdy vyspělé kapitalistické země (jádro, centrum) potřebovaly expandovat s výrobními prostředky do méně rozvinutých zemí (periferie). Hledá tak souvislosti mezi vyspělým a rozvojovým světem. Kapitalistická expanze potřebovala novou levnou pracovní sílu. Centra tak navždy změnila kulturu, politiku a ekonomiku periferních zemí. Sociálně vykořeněná populace se slabým poutem ke své zemi začala migrovat do vyspělejších oblastí. Tato teorie je převážně spojována s obdobím kolonialismu, nezahrnuje však individuální motivaci k migraci (Zanker-Hanger 2008). Další teorie na makroúrovni jsou teorie tranzice mobility od Willibura Zelinskyho, která tvrdí, že vzorce migrace ovlivňují fáze modernizace, dále teorie světového systému Akina Mabogunje, který pracuje s odlivem migrantů z rurálních oblastí do měst. Obě tyto teorie stejně jako ostatní na makroskopické úrovni nezahrnují individuální motivy, které k migraci vedou (Zanker-Hanger 2008: 9).

Na rozdíl od makroskopických teorií, které vidí chování migrantů spíše jako pasivní a předvídatelné na základě vnějších faktorů a struktur, mikroskopické teorie pracují s individuálními charakteristikami migranta, jeho přístupem ke zdroji, vnímáním

a preferencemi, které formují jeho chování (Haas 2011: 22). Mikro-úrovňová neoklasická teorie má podobný princip jako neoklasická makroskopická teorie, ale s tím rozdílem, že je zde kladen důraz na jednotlivce, který racionálně rozhoduje, zda ekonomické přínosy migrace převažují nad jejími náklady. Migrace představuje pro jednotlivce investiční strategii s cílem maximalizovat návratnost výdajů (Brettel et Hollifield 2015: 123). Behaviorální modely nepracují s jednotlivcem pouze jako s racionálně uvažujícím, ale zohledňují rizika z neznáma a hodnoty (vzdělání, věk atd.), které může migrant nabídnout. Ty poté jednotlivce srovnává s cílovou destinací a její nabídkou. Teorie sociálního systému pracuje s jednotlivcem a sociální mobilitou, tedy se statutem migranta v cílové zemi (Zanker-Hanger 2008: 12).

Mezourovňové teorie spojují jak mikroskopický, tak makroskopický přístup. Zohledňují nejen individuální příčiny migrace a touhy jednotlivce, ale také například podmínky, které vytváří stát, nadnárodní a neziskové instituce, obchodníci s migranty atd. (Massey et al. 1993: 448). Mezi nejznámější teorii patří teorie sítí, která zkoumá vazby mezi migranty. Migrace je tak analyzována na úrovni domácnosti a je vnímána jako forma sociálního pojištění. Zatímco neoklasická teorie pracuje s lidským kapitálem, teorie sítí zavedla pojem sociální kapitál, který odráží vliv příbuzenských vztahů (Piché et Dutreuilh 2013: 147).

Podle této teorie jsou sítě migrantů sady mezilidských vazeb, jež spojují nové migranty, bývalé migranty v původních a cílových oblastech prostřednictvím vazeb příbuzenství, přátelství a sdíleného společenství. Zvyšují pravděpodobnost mezinárodního pohybu, protože snižují náklady a rizika pohybu dalších migrantů a tím zvyšují očekávané čisté výnosy z migrace. Institucionální teorie zohledňuje role institucí. Zkoumá vliv migrační politiky cílové země, vznik například neziskových institucí, obtížnost regulace procesu institucionalizace atd., střety mezi migrační politikou daného státu a humanitárními skupinami atd. (Massey et al. 1993: 450–451).

Další teorií je nová ekonomika pracovní migrace, která se nezaměřuje na spočítání počátečních rizik migrace u jednotlivce, nýbrž celé rodiny. Pro rodinu v méně vyspělé zemi je ekonomicky výhodnější poslat několik členů do cílových zemí, kde mají potenciálně možnost vydělat více peněz, které poté posílají zpět do bydliště. Tato teorie však nezohledňuje vliv migrantů na cílovou zemi (Palát 2014: 712). Teorie sociálního kapitálu objasňuje sociální kapitál jako zdroj, který je získán v důsledku různých druhů

vztahů a lze jej převést na jiné typy kapitálu (např. půjčení peněz na migraci od souseda). Prostřednictvím použití pojmu sociální kapitál je objasněn mechanismus, kterým makrofaktory utvářejí rozhodování jednotlivců (Zanker-Hanger 2008: 17).

Kromě růstu sítí a rozvoje institucí podporujících migranty se mezinárodní migrace udržuje i jinými způsoby, zvyšujícími pravděpodobnost dalšího pohybu v průběhu času. Tento proces popisuje Myrdalova teorie kumulativní příčiny. Příčinná souvislost je kumulativní v tom, že každý akt migrace mění sociální kontext, v němž jsou přijímána následná rozhodnutí o migraci, obvykle způsoby, které zvyšují pravděpodobnost dalšího pohybu (Massey et al. 1993: 451). Tato teorie tedy tvrdí, že v oblastech, kde k migraci docházelo, či dochází, je možné očekávat další migrační vlny i v budoucnu (Zanker-Hanger 2008: 18).

Z výše představených teorií lze odvodit, že migrace není jen výsledkem chování jednotlivců, ale je ovlivněna i strukturálními podmínkami. Úrovně analýzy dynamiky migrace se proto přesouvají z mikroúrovňových rozhodovacích procesů na síly působící na národní nebo mezinárodní úrovni.

Výše uvedený přehled teorií ukazuje, že migrace je velmi mnohostranný, složitý a rozmanitý jev, což dělá výzkum koncepčně i empiricky náročným (Kureková 2011: 12). Podobně se ve svém výzkumu migračních teorií vyjadřuje i Jakub Bijak, který tvrdí, že skutečné jevy migrace vysvětluje každá teorie jen částečně, mnoho z nich nerozlišuje mezi vnitřní a vnější migrací a ignoruje faktory nucené migrace a migrační politiky jednotlivých států (Bijak 2006: 16). Pro interdisciplinární fenomén, jako jsou migrační studie, je ještě těžší vyvinout dohodnutý soubor znalostí, neboť se migrační trendy v čase rychle mění (Castles 2008: 4). Většina teoretiků tak spíše buduje a rozšiřuje již stávající migrační teorii (Kureková 2011: 12). I Palát ve svém závěru uvádí, že se jednotlivé teorie přelévají do druhých a doporučuje tak spíše hledat mezi teoriemi vzájemnou komplementaritu (Palát 2014: 713).

Na závěr srovnání základních teoretických přístupů je pozornost navracena zpět teorii, nebo spíše konceptu push–pull (Drbohlav et al. 2017).

2.3 Push-pull teorie

Teorie tlaku a tahu má počátky v Ravensteinových zákonech. Prvními autory, kteří v 50. a 60. letech 20. století rozpracovali část konceptu, byli Donald J. Bogue a William Petersen. Psali o faktorech, na jejichž základě se migrant rozhodne opustit zdrojovou zemi (*push* faktory). Dále předpokládali, že existují faktory, které přitahují migranty do cílových míst. Označili je jako *pull* faktory (Drbohlav et al. 2007). Například William Petersen stanovil čtyři faktory, na základě kterých se rozhodne migrant opustit své bydliště. Jsou jimi ekologické faktory, migrační politika, vyšší cíle a sociální hybnost, která závisí na kolektivním chování (Petersen 1958: 266). Dalším badatelem, který pracoval s *push* a *pull* faktory byl Samuel A. Stouffer. Svou teorii nazval teorií intervenujících příležitostí. Jeho hlavní hypotézou je, že počet osob, které se vydají na danou vzdálenost, je přímo úměrný procentuálnímu nárůstu příležitostí v této vzdálenosti (Stouffer 1940: 846). Konečný *push-pull* model vypracoval Everett Lee, který navázal na Souffera (Drbohlav et al. 2007). Pokusil se vyvinout generální schéma, které by bylo použitelné nejen pro migrace na krátké vzdálenosti (výzkum předchozích tří badatelů), ale které zahrnuje i delší vzdálenosti a zohledňuje nucenou migraci. Everett Lee tvrdí, že každý akt migrace zahrnuje původ, cíl a intervenující soubor překážek³, a to bez ohledu na vzdálenost a obtížnost cesty (Lee 1996: 49). Jeho faktory, které vstupují do rozhodnutí o migraci a procesu migrace, lze shrnout do čtyř následujících okruhů:

1. Faktory spojené s oblastí původu.
2. Faktory spojené s oblastí destinace.
3. Intervenující překážky.
4. Osobní faktory.

Faktory spojené s oblastí původu nazývá *push* faktory. V diagramu v příloze 1 jsou zobrazeny znaménky + a -. Znaménko + reprezentuje pozitivní faktory v zemi původu, na jejichž základě se potenciální migrant rozhodne spíše zůstat a neemigrovat. Naopak znaménka – jsou symbolem negativních faktorů, na jejich základě se potenciální migrant rozhodne opustit místo bydliště a přesunout se do jiného státu či oblasti. Aby se potenciální migrant rozhodl odejít ze zdrojové země, musí zvážit nejen *push* faktory, ale

³ Navázal tak na Souffera, ale místo intervenujících příležitostí pracuje s pojmem překážka.

také soubor minusových a plusových faktorů v zemi cílové. Lee je označuje za *pull* faktory a tvrdí, že k migraci dochází, teprve až když působí oba dva faktory push a pull současně (Lee 1996: 50–51).

Pozitivní a negativní faktory ovlivňují různé lidi stejným, nebo různým způsobem. Například dobré klima je atraktivní a špatné je odpuzující téměř pro každého. Na druhou stranu kvalitní vzdělávací systém je důležitý pro rodiny s dětmi, bude tak započítán do plusových faktorů, zatímco pro majitele domu, který žije sám bez dětí, bude jako minusový faktor vnímána vysoká daň z nemovitosti, pro člověka bez zdanitelného majetku bude tento faktor lhostejný. Proto je v diagramu i nula (0), která znázorňuje neutrální postoj (Lee 1996: 51). Vzhledem k tomu, že není možné nikdy specifikovat přesný soubor faktorů, které vedou k migraci u dané osoby, je možné uvést několik z nich, které se zdají mít zvláštní význam, a všimnout si obecné nebo průměrné reakce značné skupiny.

Existují však nepodstatné rozdíly mezi faktory spojenými s oblastí původu a faktory spojenými s oblastí cílovou. Osoby žijící v oblasti původu mají okamžité a často dlouhodobé znalosti o oblasti a obvykle jsou schopny posuzovat racionálně negativní i plusové faktory, neuspěchat tak své rozhodnutí o přesunutí. Toto nemusí nutně platit pro faktory spojené s cílovou oblastí, vždy existuje prvek nevědomosti, nebo dokonce tajemství o cílové oblasti a vždy musí existovat určitá nejistota, pokud jde o přijetí migranta v nové oblasti. Lee tvrdí, že je migrace výsledkem srovnání plusových a minusových faktorů tlaku a tahu, kde vyhrávají plusové pull faktory a minusové push. Musí ale dojít k určité rovnováze ve prospěch pohybu, která překoná pro lidi přirozenou setrvačnost v oblasti původu (Lee 1996: 51).

Tento proces rozhodování ovlivňují intervenující překážky a na základě jejich zhodnocení se potenciální migrant rozhodne, zda oblast původu opustí, či setrvá. Lee automaticky uvádí vzdálenost, která ale nemusí být nejdůležitější, významnou roli mohou hrát zákony o migraci, klima atd. V souvislosti s intervenujícími překážkami zmiňuje důležitost posledního okruhu, kterým jsou osobní faktory. Účinek dané sady překážek závisí na překážkách, s nimiž je migrant zatížen. Co může být pro některé lidi triviální, například náklady na přepravu domácnosti, pro početné rodiny s dětmi mohou být fatální. Pro některé jednotlivce musí existovat přesvědčivé důvody pro migraci, zatímco pro jiné postačí malá provokace nebo slib. Také osobní inteligence, citlivost a povědomí o

podmínkách v cílové oblasti vstupují do hodnocení situace v místě původu. Pro některé osoby je racionální složka rozhodnutí mnohem menší než iracionální, pokud se započítají přechodné emoce, duševní poruchy, náhodné události. Ne všechny osoby, které migrují, dospějí k tomuto rozhodnutí samy. Děti přesunou rodiče, ženy doprovází manželé atd. Okruh osobních faktorů tedy hraje důležitou roli v rozhodnutí (Lee 1996: 51–52). Jak bylo výše popsáno, motivy push a pull nevedou k samotnému aktu migrace. Je důležité zhodnotit i intervenující překážky a osobní faktory migranta, až poté je možné dojít k závěru u každého jednotlivce.

3 Teoreticko-metodologický rámec

Jako teoretický rámec této práce je zvolena výše rozpracovaná teorie push-pull. Mnoho badatelů tvrdí, že ji nelze zařadit mezi ostatní teorie migrace, neboť model jako takový nevysvětluje, proč například lidé reagují odlišně na stejné push a pull síly a proč k emigraci a imigraci dochází současně ve stejných oblastech, nebo proč drtivá většina populace neemigruje (EASO 2016: 8). Kritici se také shodují v tom, že nejde o teorii jako takovou, ale spíše o koncepční rámec pro klasifikaci různých faktorů, které vysvětlují migraci. Kromě toho zaznamenávají převahu mikro-individuálních faktorů, zejména těch, které jsou spojeny s lidským kapitálem, téměř s vyloučením makrostrukturálních faktorů (Piché et Dutreuilh 2013: 144).

Jak je ale možné vydedukovat z představení ostatních teorií, push-pull model se stal vzorem pro další jak mikroúrovňové, tak makro- a mezoúrovňové teorie, přičemž se každá z nich zaměřila na jeden z faktorů, se kterým dále pracovala.

Pro tuto práci byl tento rámec vybrán z několika důvodů. Za prvé, ve studiích migrace je velice obtížné vybrat teoretický rámec, protože jak bylo zmíněno výše, neexistuje teorie, která by vysvětlila komplexitu migrace a rámec push-pull byl jedním z prvotních schémat pro výzkum migrace v dalších teoriích.⁴ Za druhé, práce je z metodologického pohledu psána jako jedno-případová disciplinovaná interpretativní studie, která se o push-pull teoretický rámec jen opírá. Tato teorie či rámec slouží pouze jako vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných v rámci případu, kterým je migrační politika v Zambii. Teorie je tak vodítkem pro práci s případem, nikoliv naopak (Drulák a kol. 2008: 34).

Rámec push-pull je řazen mezi mikroskopické teorie, které se zabývají jednotlivcem, proto se hodí pro kvalitativní hloubkový metodologický výzkum, kterým disciplinovaná interpretativní studie je (Drulák a kol 2008: 87).

3.1 Koncepční rámec push-pull

Mnoho badatelů, kteří s modelem pracovali, mělo možnost schéma rozšířit a upravit. Ve studii Světové banky přišli s přehledným rozdělením push a pull faktorů do

⁴ Každá teorie zkoumá jen dílčí části a je tak omezena jen na některé aspekty migrace.

tří druhů motivace, které jsou vybrány i pro účely této práce. Prvním z nich je ekonomický a demografický, kde je mezi push faktory zařazena chudoba, nezaměstnanost, nízké mzdy, nedostatek zdravotní péče a vzdělání. Mezi pull faktory je řazena vidina vyšších mezd, potenciálně vyšší životní úroveň, osobní a profesní rozvoj. Druhým druhem je motivace politická, kam do push faktorů spadají konflikty, válka, perzekuce, špatná vláda, korupce, nestabilita, násilí, porušování lidských práv. Politické pull faktory jsou převážně bezpečnost a politická svoboda. Poslední je motivace sociální a kulturní, zde je push faktorem diskriminace kvůli etnické příslušnosti, pohlaví, náboženskému vyznání. Naopak do pull faktorů zahrnuje nediskriminaci, rodinné znovusjednocení a diasporu etnika, ke kterému se může migrant přihlásit (World Bank 2006: 78).

Se schématem Světové banky se v práci nadále pracuje, neboť v první kapitole této práce byl uprchlík popsán jako migrant, který opouští zemi z různých důvodů politického násilí. Předpokladem je tedy, že politická motivace sehrává primární roli v rozhodování této skupiny migrantů. Pokud ve státě vypukl konflikt, dochází k porušování lidských práv, násilí, nestabilitě, diskriminaci a vláda je neakceschopná, je tedy pravděpodobné, že v zemi vzniknou ekonomické problémy, které mohou být jedním z dalších hnacích faktorů vedoucích k emigraci. Posledním předpokladem, jak uváděl i William Petersen je, že si uprchlík vybere zemi, kde má již kontakty a vazby (Petersen 1958: 263).

Jak již zmínil ve své studii Everett Lee, samotné push a pull faktory jsou významným motivem k přesunu ze země původu do cílové země, ale významnou roli mohou hrát i intervenující překážky a osobní faktory (Lee 1996: 51–52). Mezi intervenující překážky byla zařazena vzdálenost, neboť většina uprchlíků v Zambii pochází z okolních států.

Migrační politika je v práci řazena do pull politických faktorů, neboť se předpokládá, že uprchlíci před příchodem již nějaké informace, byť zkreslené, o cílové zemi mají, jak uvedl Everett Lee. Díky nim ale vědí, že by ta, či ona cílová země mohla být vůči nim více, či méně otevřena (Lee 1996: 51). Povědomí či informace o cílové zemi jsou řazeny do osobních faktorů. Většina uprchlíků v Zambii je ze sousedních zemí, čímž by se dalo spíše předpokládat, že důležitou roli hraje vzdálenost a další pull faktory jako

například bezpečnost. Nicméně v Zambii jsou i takoví uprchlíci, již přišli až z Afrického rohu, proto je migrační politika zahrnuta do politických pull faktorů.

Migrační politika cílové země může mít vliv i na další rozhodnutí uprchlíků v zemi setrvat, či odejít. Může se tak z pull faktoru stát push faktor poté, co uprchlík v cílové destinaci žije nějakou dobu a není spokojen s tamními podmínkami. Pokud je v zemi politicky stabilní prostředí, otevřená migrační politika vůči uprchlíkům, bezpečí, šance na lepší životy, pracovní příležitosti, které je schopna vláda daného státu poskytnout uprchlíkům bez rozdílu, je možné, že si uprchlík takovou zemi vybere jako cílovou a bude v ní chtít zůstat. Migrační politika se tak může nadřadit všem pull faktorům. V opačném případě může být řazena i jako push faktor. I proto je migrační politika Zambie rozebrána v analytické druhé části a porovnána s Rámcem AU.

3.2 Rámec pro africkou migrační politiku a akční plán AU 2018–2030

Aby mohly africké státy koordinovat a efektivně řešit migraci na svém území, vytvořila Africká unie Rámec pro africkou migrační politiku a akční plán pro rok 2018–2030. Vzorce migrace v Africe se neustále mění, je tedy nutné čelit novým výzvám, zamezit obchodu s lidmi a dalším zločinům, usnadnit migrantům cestu, jejich integraci, následné životy a přimět státy, aby mezi sebou spolupracovaly. Tento ucelený rámec nastiňuje přinejmenším ideální doporučení všem africkým státům, jak se s migrací vypořádat a jakou migrační politiku zavést (African Union 2018: 8). Vzhledem k tomu, že je tato práce zaměřena na zambijskou migrační politiku vůči uprchlíkům, bude v této kapitole rozepsaná pouze doporučená strategie pro migrační politiku vůči uprchlíkům. Níže je rozepsáno všech 21 doporučení, určených africkým státům a jejich migračním politikám vůči uprchlíkům.

1. Identifikovat a řešit základní příčiny nucené migrace.
2. Přijmout a začlenit do vnitrostátních politik mezinárodní nástroje týkající se ochrany uprchlíků, jako je Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951, její protokol z roku 1967 a Úmluvy OAU z roku 1969 o specifických aspektech problémů uprchlíků v Africe.

3. Zavést vnitrostátní programy pro přesídlení nebo humanitární vízové programy, které umožní přesídlit ty, kdo čelí bezprostřednímu ohrožení, aniž by museli uprchnout z nebezpečné země.
4. Zřídit kontaktní místa v rámci příslušných ministerstev a navrhnout národní pohotovostní plán, aby se včas, účinně a vhodným způsobem zlepšily kapacity pro řešení situací hromadného vysídlení a hromadného návratu.
5. Posílit meziregionální spolupráci s cílem včas a účinně reagovat na náhlé masivní přílivy, vypracovat plány ve spolupráci s UNHCR a dalšími mezinárodními a regionálními partnery.
6. Plnit povinnosti v oblasti ochrany vyplývající z příslušných smluv, včetně zásady nenavracení, registrace a vydávání dokladů totožnosti, přístupu k pracovním a vzdělávacím příležitostem a zacházení podle minimálních humanitárních standardů.
7. Zavést účinné a spravedlivé postupy pro určení postavení uprchlíka.⁵
8. Zajistit, aby uprchlíci a žadatelé o azyl byli registrováni a aby jim byly vydávány příslušné doklady totožnosti, tak aby jejich status mohl být snadno identifikován při jednání s veřejnými orgány a soukromými institucemi, jako jsou banky, organizace zaměstnavatelů, bytové a realitní agentury a další instituce, které vyžadují identifikaci (African Union 2018).
9. Vyškolit příslušné úředníky činné v trestním řízení, kteří mají první kontakt s uprchlíky (imigrační úředníci, celní orgány, policie atd.) o povinnostech a právech vůči uprchlíkům. Cílem je přiměřené a humánní prověřování žadatelů o azyl na hranicích.
10. Zajistit lidskou bezpečnost a potřeby uprchlíků (fyzické, materiální, právní a zdravotní), a to zejména v souvislosti s uprchlickými tábory a se zvláštním zřetelem na potřeby zranitelných skupin (ženy, děti, zdravotně postižení a starší lidé). Uprchlíci by měli znát vnitrostátní zákony, aby se jimi mohli řídit.
11. Posílit vodní a hygienickou infrastrukturu v uprchlických táborech a osídleních s cílem zlepšit životní podmínky uprchlíků.

⁵ Tomuto postupu se zkráceně říká RSD – Refugee Status Determination. Proces určení statusu uprchlíka na základě rozpoznávání uprchlíků od jiných migrantů, kombatantů a pašeráků.

12. Poskytovat technické školení zaměstnancům v uprchlických táborech a osadách, včetně policie, aby uměli reagovat na potřeby zranitelných skupin – například přijmout opatření k předcházení násilí na základě pohlaví.
13. Zvýšit ochranné kapacity tím, že se zapojí občanská společnost, nevládní organizace, které se mohou podílet na pomoci uprchlíkům v oblasti právního a sociálního poradenství, rozvíjet kampaně proti xenofobii a stigmatizaci.
14. Poskytovat veřejné informační a osvětové kampaně o situaci a právech uprchlíků včetně toho, jak mohou uprchlíci přispět k rozvoji hostitelských komunit, s cílem čelit rostoucím xenofobním tendencím a podporovat toleranci a porozumění.
15. Vyvinout mechanismy k zajištění snadného a včasného přístupu do uprchlických hostitelských oblastí, mimo jiné prostřednictvím (předběžného) vymezení uprchlických rezidenčních oblastí a zajistit rehabilitaci území poté, když uprchlíci odejdou (African Union 2018: 59).
16. Podporovat hostitelskou komunitu a zmírňovat napětí v dobách, kdy jsou hostitelské komunity pod tlakem a nemají stejné zacházení v otázkách humanitárních potřeb (African Union 2018: 59–60).
17. Podporovat mezinárodní spolupráci, zejména s UNHCR.
18. Poskytovat trvalá řešení pro uprchlíky, kteří mají příležitost se repatriovat, integrovat či přesídlit.
19. Posílit oboustrannou spolupráci mezi státy v otázkách zacházení s uprchlíky a jejich postavením.
20. Povzbudit země, aby upřednostňovaly vyhledávání a sloučení rodiny pro oddělené a uprchlé děti bez doprovodu. Pokud je sledování neúspěšné, měly by být navrženy mechanismy umožňující adopci dětí uprchlíků tam, kde je to možné.
21. S africkými uprchlíky by mělo být zacházeno stejně jako s ostatními z jiných částí světa v souladu s mezinárodním právem, normami a standardy (African Union 2018: 60).

3.3 Výzkum

3.3.1 Výzkumný design a metodologie

Samotný výzkum byl prováděn v podobě terénního výzkumu, který umožnil detailní vhled do života uprchlíků. Tento typ výzkumu byl vybrán právě proto, že odpovídá potřebám kvalitativního výzkumu, kterými jsou primárně detailní informace o dané problematice a hloubkový rozbor. Výzkum je složen ze dvou částí, přičemž sběr dat probíhal v podobě polo-strukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů po dobu jednoho měsíce od 1. listopadu 2019 do 30. listopadu 2019. Polostrukturované rozhovory proběhly s uprchlíky v Zambii a nestrukturované se třemi zaměstnanci mise Caritas Czech Republic in Zambia a zaměstnankyní Ministerstva vnitra.

Polostrukturované rozhovory byly sestaveny na základě teoretického rámce a jsou následně evaluovány v podobě interpretačního přístupu, doplněného dalšími primárními a sekundárními zdroji. První část rozhovoru se týká modelu push-pull. Respondenti byli zprvu dotazováni na jméno, věk a zemi, odkud pochází. Poté byli tázáni na základě modelu push-pull na důvody odchodu ze země původu, na jejich cestu do Zambie, na překážky, proč si Zambii vybrali jako cílovou zemi a jaká byla jejich očekávání. Druhá část rozhovorů slouží k ověření, zda je s uprchlíky zacházeno tak, jak doporučuje Akční rámec AU. Otázky se týkaly primárně jejich bezpečí, práv, svobod, přístupu ke vzdělání, zdravotní péči, práci a dalších.

Výzkum je doplněn nestrukturovanými rozhovory se třemi zaměstnanci mise Caritas Czech Republic in Zambia, která se na pomoci uprchlíkům výrazně podílí v oblasti reprodukčního zdraví a výživy, sociální ochrany a ekonomické podpory (Caritas Czech Republic in Zambia 2020)⁶. První rozhovor je veden se zambijským zaměstnancem Caritas, pracujícím s uprchlíky v terénu, čímž přináší jedinečný vhled jak do života uprchlíků, tak migrační politiky a místní komunity. V práci bude citován následujícím způsobem: Ernest Phiri (Caritas CR). Další rozhovor je též veden se zambijským zaměstnancem Caritas, který pracuje jako účetní a s uprchlíky se denně setkává. V práci je citován jako Felix Phiri (Cartias CR). Další rozhovor je veden s Lucií Hrabcovou, která je v Caritas koordinátorkou kanceláří v terénu a má s uprchlíky

⁶ Dále psáno už jen jako Caritas.

mnohaleté zkušenosti. V práci je citována jako Lucie Hrabcová (Caritas CR). Další nestrukturovaný rozhovor je veden se zaměstnankyní zambijského Ministerstva vnitra, jež pracuje jako právní poradce v Oddělení komisaře pro uprchlíky (COR). Poslední nestrukturovaný rozhovor byl proveden s uprchlíkem z DRK, který poskytoval překlad pro rwandské uprchlíky. S výjimkou zaměstnanců Caritas je u respondentů zachována anonymita. V práci budou jejich výpovědi zaznamenány následujícím způsobem: jméno, které je smyšlené (pohlaví, země původu, oblast, věk), tedy např. Ada (žena, DRK Severní Kivu, 60). Zaměstnankyně Ministerstva vnitra bude označena jako (právní poradce COR). Nestrukturovaný rozhovor s uprchlíkem DRK bude uveden jako (Didi DRK).

Celý terénní výzkum byl prováděn v několika částech Lusaky a v tranzitním centru Makeni za pomoci a odborného vedení mise Caritas Czech Republic a Velvyslanectví ČR v Lusace, jehož zaměstnanci pomohli získat patřičné povolení k rozhovorům a vstup do tranzitního centra Makeni.⁷

3.3.2 Sběr dat

Sběr dat probíhal v Lusace, kde díky stěžejní pomoci zaměstnanců Caritas byl osloven požadovaný vzorek respondentů. Ti, již souhlasili s poskytnutím rozhovoru, přišli následující den do kanceláře Caritas, která byla pro ně nejbližší a kde se rozhovor uskutečnil. Vzorek respondentů byl sestaven na základě nejpočetnějších skupin uprchlíků v Zambii, jimiž jsou uprchlíci z DRK, Burundi, Rwandy a Somálska. Uprchlíci z Angoly byli z dotazníků vyřazeni, neboť mají již jiný status a jsou považováni za tzv. Former refugees⁸. Ostatní uprchlíci z jednotlivých komunit byli vybráni na základě několika stanovených kritérií. Za prvé byli vybíráni ti, kteří v Zambii žijí déle než jeden rok. Mohli tak poskytnout více informací než nově příchozí. Všichni dotazovaní jsou starší 20 let a většinou mají děti, což umožňuje zjistit více o přístupu ke vzdělání. Nejprve byla snaha dosáhnout počtu pěti respondentů z každé země, což se nepodařilo splnit, neboť ze Rwandy souhlasily s rozhovorem pouze tři ženy, z toho jedna má smíšený původ, matka pocházela ze Rwandy, otec z DRK, ale sama se narodila v Burundi. Naopak se podařilo

⁷ Přepsané otázky rozhovoru i povolení k provedení výzkumu jsou k dispozici v příloze.

⁸ Jedná se o uprchlíky, kteří v zemi pobývají delší dobu a odmítli se repatriovat. Byla jim nabídnuta integrace do místních komunit (tzv. Local integration).

uskutečnit o jeden rozhovor navíc s uprchlíky z Burundi. Další výjimkou je také rozhovor se ženou z DRK, která přišla po uskutečněném polostrukturovaném rozhovoru ještě jednou i se svou dcerou, která byla dotázaná na její živobytí v Zambii, neboť se zde již narodila a nemohla odpovídat na push a pull faktory. Výsledně tak bylo dotázáno 19 uprchlíků, pět Somálců, 5 uprchlíků z DRK, šest z Burundi a tři ze Rwandy.

Nejprve byli dotazováni uprchlíci ze Somálska v městské části Chaisa, kde žije většina této komunity. Uprchlíci z DRK a Rwandy byli dotazováni v tranzitním centru Makeni a uprchlíci z Burundi v kanceláři Caritas v městské části Chawama.

Než budou rozepsány evaluace rozhovorů, je nutné zmínit některé překážky vzniklé při výzkumu. Jednou z nich byl jazyk. Většina rozhovorů je vedena v anglickém jazyce. U rozhovorů pokaždé asistoval překladatel, většinou uprchlík, který ovládal anglický jazyk a další potřebný jazyk pro daný překlad. Z toho důvodu je možné, že některé odpovědi interpretované překladatelem mohou být zkreslené a zkrácené. Respondenti odpovídali většinou ve svahilštině, somálštině, nyanja, francouzštině a angličtině. Další překážkou při rozhovorech bylo mínění uprchlíků o tom, že jim díky provedení rozhovorů na oplátku výzkumník pomůže. Je tedy nutné výpověď uprchlíků hodnotit s rezervou, neboť mohou problémy někdy zveličovat, a to s cílem získat finanční či jinou podporu. Kromě toho je také mnoho uprchlíků traumatizováno, což mohlo zapříčinit další zkreslení. Z tohoto důvodu je v interpretační analýze zohledněna i další primární a sekundární literatura, která osvětluje situaci uprchlíků v Zambii. Častým problémem také bylo nepochopení otázky, což vedlo k opakovanému tázání. Celý výzkum se prováděl pouze v městských částech Lusaky. Rozhovory s uprchlíky v osídlení se nepodařilo uskutečnit kvůli velké vzdálenosti a špatné dostupnosti. Nicméně valná většina dotazovaných zažila život i v uprchlickém osídlení.

4 Zambie – případová studie

Nadcházející analytická část je věnována výzkumu uprchlíků v Zambii, který se opírá o předchozí dvě teoretické části, jež se týkají modelu push-pull a doporučujícího Rámce AU se zaměřením na uprchlíky. První část se týká historického vývoje, který je klíčový k pochopení současného postavení a charakteristice uprchlíků v zemi. Je rozdělena do osmi podkapitol, počíná pre-koloniálním obdobím a prosincem roku 2019 končí.

4.1 Historický vývoj

4.1.1 Uprchlíci v pre-koloniálním a koloniálním období (1900–1964)

Přibližně v letech 1500–1900 n. l. žily v Zambii početné etnické skupiny, které migrovaly primárně za účelem hledání potravy, lepšího obydlí a bezpečí. Později s počátkem doby železné, která je ve východní a jižní Africe spojována s příchodem bantuských kmenů (1. až 6. století), se na území dnešní Zambie přesunuli první uprchlíci. Bantuské kmeny začaly expandovat na jih východně od údolí Luangwa, kde později začaly farmařit. Expanze Bantů a jejich zemědělství pokračovaly až na území dnešního Zimbabwe a Jihoafrické republiky. Většinu populace z doby kamenné Bantuové vysídlili (IOM 2019: 4). Vznikla tak první skupina uprchlíků, která se ze strachu z bantuských kmenů rozhodla opustit své domovy a přesídlit směrem k území Zambie a dále na jih. Důvody odchodů tehdejších migrantů se velmi podobají těm, které mají migranti v Zambii dnes. Rozdíl spočívá v tom, že tehdy nebyla jejich bezpečnost dána mezinárodními úmluvami a svrchovanou mocí, nýbrž jen geografickou vzdáleností (Subulwa 2012: 147).

Během koloniálního období (1911–1963) se uprchlíci běžně přesouvali mezi uměle vytvořenými hranicemi, které oddělovaly dříve sjednocené komunity a kmeny. Docházelo k tomu tak převážně na hranicích s Angolou a Mosambikem (Frischkorn 2015: 212). Celá východní část Zambie má s přílivem těchto uprchlíků dlouhou historii. Nejčastější důvody jejich přesídlení nebylo jen sjednocení rodin, nýbrž strach z násilí, perzekuce a zavedení nucených prací koloniální správou (Black 1993: 252–253). Uprchlíci se snažili ve vesnicích zůstat bez povšimnutí a většinou jim pomohli zambijští

hostitelé, kteří je chránili před odhalením. Mohli si tak ponechat ekonomické, sociální výhody a volnost pohybu (Frischkorn 2015: 212).

Prvními koloniální vládou evidovanými uprchlíky v zemi nebyli Afričané, nýbrž polské obyvatelstvo, které našlo od roku 1942–43 do konce druhé světové války v zemi útočiště (Global CRRF 2019). Do Severní Rhodesie bylo přemístěno přes 3 419 Poláků⁹. Na cestách strávili pět let. Poté, co byli nuceni opustit Persii (dnešní Irán)¹⁰, bylo jim nabídnuto Velkou Británií několik území, a to včetně Severní Rhodesie. Byla zde zřízena čtyři uprchlická osídlení. Prvním z nich byl tábor Lusaka, umístěný poblíž současného hlavního města Lusaka, kde přebývalo 1 227 Poláků (Sandifort 2015a: 20). Uprchlíci zde hráli fotbal s místními Brity a mohli se volně pohybovat i mimo osídlení a navštěvovat veřejná místa (Sandifort 2015b: 7).

Další osídlení, které čítalo 1 431 uprchlíků, se jmenovalo Bwana Mkubwa a nacházelo se poblíž měděného pásu Copperbelt (Sandifort 2015a: 20). Polští uprchlíci se rychle integrovali, dokonce spolu s tamními farnostmi organizovali mše i v dalších městech, jako je například Ndola. Třetím osídlením byl Fort Jameson (164 uprchlíků) a posledním místem vyhrazeným polskému obyvatelstvu byl Abercorn (597 uprchlíků), který byl jako jediný postaven v odlehle severní provincii¹¹ (Sandifort 2015b: 7; Sandifort 2015a: 20). V roce 1948 byla většina převezena zpět do Velké Británie. Osídlení v Zambii (tehdy Severní Rhodesii) byla postupně zničena (Sandifort 2015a: 21).

V roce 1960 přišla další vlna uprchlíků, tentokrát z Angoly. Usídlili se v západní části země, v okrese Senanga a Kalabo (Mwanza et Seshamani 1988: 2). Většina prchala před násilím, ke kterému docházelo kvůli střetům s portugalskými kolonizátory (Brosché et Nilsson 2004: 14–15).

4.1.2 Získání nezávislosti a vývoji v postkoloniálním období (1964–1999)

Zambie získala nezávislost v roce 1964. Přejít k nezávislému státu proběhl bez významnějších nepokojů. Stabilita země byla často přičítána Kaundově vizi

⁹ Původně byli perzekuováni Stalinem, když spolu s Hitlerem napadl Polsko na základě tajného dodatku k paktu Molotov-Ribbentrop.

¹⁰ Kempy zde byly jen dočasné (Sandifort 2015: 24).

¹¹ Původně zde byla britská základna.

národní jednoty a etnické loajality. Jeho vítězná strana UNIP používala slogan „jedna Zambie, jeden národ“, který se stal mottem celé země. Žádná etnická skupina neměla v politice početní převahu (Frischkorn 2013: 68). Podobně jako další afričtí postkoloniální vůdčí představitelé opíral i Kaunda svou politiku o ideologickou platformu. Nazval ji „humanismem“ a jejím prostřednictvím se nejen snažil odlišit od politiků z ostatních afrických států, ale i prosazovat své zájmy, včetně podpory boje za nezávislost v okolních státech. Hlavní myšlenky prezentoval na Valném shromáždění OSN v prosinci 1964, kde „humanismus“ představil jako jedinečnou africkou filozofii a náhražku kapitalismu, socialismu a komunismu. Prosazoval skrze ni návrat k hodnotám a normám před-koloniální společnosti, vzájemnou pomoc a rovnostářství, zdůrazňující komunismus (Schler 2018: 102).

I přestože Kaundova politika, opírající se o komunistické praktiky, byla jedním z důvodů ekonomického kolapsu Zambie, jeho vize vzájemné pomoci dala základ zambijské otevřené politice vůči uprchlíkům. První osídlení pro uprchlíky nechal postavit v roce 1967 (UNHCR 2017: 10). Jednalo se o osídlení Mayukwayukwa, které funguje dodnes, tím se stalo nejstarším a nejdéle trvajícím osídlením v celé Zambii. Mayukwayukwa bylo zřízeno kvůli stoupajícímu počtu uprchlíků mířících z Angoly, kterých v roce 1966 přišly přibližně 4 000 (Hansen 1981: 183).

4.1.3 Uprchlíci v 70. až 80. letech 20. století

V 70. letech příliv uprchlíků strmě stoupal a již v této době musela zambijská vláda identifikovat a řešit první příčiny migrace, neboť sdílela hranice se státy, jež byly stále pod britskou, portugalskou koloniální nadvládou. Poskytovala útočiště nejen uprchlíkům, ale i bojovníkům za svobodu z pěti sousedních zemí, a to již z výše zmíněné Angoly, dále DRK, Mosambiku, Zimbabwe a Namibie (UNHCR 2017: 8). Na počátku 70. let založila zambijská vláda uprchlický tábor ve východní části Zambie v části Nyimba, podle níž získal svůj název. Měl sloužit pro mosambické uprchlíky, kteří sem byli vládou nuceně přesídlováni z pohraničních zambijských vesnic (Subulwa 2012: 147–167).

V roce 1971 vzniklo v severozápadní části Zambie další osídlení Meheba. Do Meheby bylo z pohraničních oblastí díky kontrole úředníků pro uprchlíky přivezeno 26 000 Angolanů a 4000 uprchlíků z dalších zemí. Osídlení Meheba bylo postaveno

v buši na území, které doposud kontrolovali náčelníci Kaonde a mělo rozlohu 720 km². Toto osídlení stejně jako Mayukwayukwa a další tábory byly pod patronátem Oddělení komisaře pro uprchlíky (Comissioner for Refugees department of the Government of Zamia). To prostřednictvím úředníka pro uprchlíky (Refugee officer) v osídlení kontrolovalo policejní a vojenské složky. Na pomoci se podílela i ministerstva zdravotnictví, školství a zemědělství, která na území zřídila školy, zdravotní střediska a dohlížela na zemědělské činnosti. Humanitární pomoc do 80. let zaštiťovala organizace *Zambian Christian Refugees service*, kterou následně nahradil Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)¹², který pomáhal finančně prostřednictvím dalších nevládních organizací (Bakewell 1999: 16; ILO 2018: 3). Osídlení jako Meheba nebo Mauykwauykwa se odlišovaly od uprchlických táborů tím, že se u uprchlíků předpokládalo, že se stanou výdělečnými a soběstačnými, respektive že jim po nějaké době nebude poskytována potravinová a jiná podpora (Bakewell 1999: 17).

V 70. a 80. letech se příliv uprchlíků v západní Zambii nadále zvyšoval, a to zejména kvůli probíhající portugalské revoluci a vojenskému zásahu v jihovýchodní Angole (ILO 2018: 3). V roce 1972 byl tábor Nyimba zrušen, protože byl příliš blízko mosambických hranic. Navíc se valná většina uprchlíků skrývala před zambijskými úředníky v pohraničních vesnicích a dobrovolný přesun do tábora odmítala ze strachu z napadení mosambickými milicemi (Subulwula 2012: 147–167).

Další vlna přišla v letech 1978 a 1979. Jednalo se o prchající Konžany z tehdejšího Zairu, z oblasti Katanga. Více než 6000 se samovolně usídlilo v severozápadní části Zambie, další 2000 v Luapula a severní části. Další uprchlíci proudili z Namibie (5500) a dnešní Jihoafrické republiky (3500). Mnoho z nich se v červnu 1987 rozšířilo kolem hranic ve východní části Zambie – v Petauke, Katete, Chadiza, dále v Luangwa a oblasti Lusaky. Počet angolských uprchlíků nadále rychle stoupal. V roce 1988 žilo v západní provincii 55 000 Angolanů a dalších 8 000 v severní provincii v oblastech Mwinilunga, Kabompo a Zambezi.

Ve východní části se usídlilo kolem 30 000 uprchlíků z Mosambiku (Mwanza et Seshamani 1988: 2). Proto bylo zambijskou vládou v roce 1987 založeno ve východní části nové osídlení Ukwimi, které nahradilo prvotní tábor Nyimba (UNHCR 2017: 8).

¹² Dále bude používána jen zkratka UNHCR.

Oblast Ukwimi byla vybrána jako vhodné místo pro zemědělské osídlení nikoli z důvodu ekonomického či ekologického, ale protože v polovině roku 1980 bylo území téměř neobydlené, hustota obyvatelstva byla nižší než 2 osoby/km² (Black 1993: 253). Osídlení Ukwimi se nacházelo zhruba 70 km od severního Petauke a 100 km od hranic. Ihned po příchodu dostali uprchlíci dva hektary orné půdy, nástroje, semena, olej, sůl, kukuřici a další zemědělské plodiny, aby se mohli stát co nejrychleji soběstačnými (Jacob 1993: 24). Původních devět zambijských vesnic a pět osad bylo zahrnuto do nového osídlení, nebo se obyvatelé přesunuli na jeho hranice. Byla jim vyměřena území, která zahrnovala pole, na nichž mohli pěstovat své plodiny. Mimo ně se ale nesměli rozšiřovat (Jacob 1993: 25).

Počet uprchlíků v Zambii dramaticky rostl. Od roku 1968, kdy bylo oficiálně napočítáno zhruba 750 000 uprchlíků, se jejich počet během 13 let vyšplhal na více než 5 000 000 (Freund et Kalumba 1986: 299). V roce 1989 byly za pomoci UNHCR repatriovány 4000 Namibijců zpět do vlasti. Zbylých 1900 si ponechalo status uprchlíka a zůstalo v Zambii. V téže roce zambijská vláda rozšířila osídlení Meheba a přemístila sem ze severozápadních pohraničních vesnic dalších 10 000 Angolanů. Okolo 25 000 Angolanů zůstalo ve vesnicích (Department of State 1990: 11).

Oficiální a neoficiální prohlášení o počtech uprchlíků v zemi se velice liší. Důvodů je více. Za prvé nebyl pohyb dostatečně monitorován ze strany zambijské vlády, za druhé se mnoho uprchlíků usídlovalo samo ve vzdálených, často těžce dosažitelných oblastech (Freund et Kalumba 1986: 300). Většinou se jednalo o pohraniční oblasti (Hansen 1981: 177). Nejlépe se monitoroval příliv angolských uprchlíků v roce 1966, neboť přicházeli hromadně a byli tak snadno viditelní, proto jich v tomto roce byla většina převezena rovnou do nově postavených osídlení. Další roky byly ve znamení příchodu menších skupin, které se postupně rozdělily po celém pohraničí a usídlily se ve vesnicích, do nichž po čase utíkali i ti, již byli původně v osídlení (Hansen 1981: 184). Většina z nich odolala vládním snahám o přesunutí do osídlení Meheba či Mayukwayukwa a začala žít zcela odlišným způsobem života, stejně jako tomu bylo u prvních uprchlíků z Mosambiku, žijících mimo tábor v pohraničí (Bakewell 2000: 360).

Na základě širších rodinných vazeb (kinship) měli nově příchozí uprchlíci ve vesnicích předem vybudované kontakty s lidmi, kteří sem přišli v již v dobách před kolonialismem, nebo během něj, a byli jim tak nápomocni v politicko-sociálních otázkách. Například pomohli s představením nově příchozích místním náčelníkům

a s integrací v komunitě. Náčelníci (Chiefs)¹³ poté nově příchozí přijali a neprozrazovali vládním úředníkům jejich počty (Hansen 1981: 185). Tito uprchlíci se velice rychle integrovali mezi zambijské obyvatelstvo. Od příchodu na ně nebylo nahlíženo jako na uprchlíky, ale jako na nové členy vesnice, kteří začali farmařit, obchodovat, účastnili se veškerých ceremonií, jako byla například obřízka, svatba, pohřeb atd. Podle Olivera Bakewella se ani jako uprchlíci označovat nedají, žili ve stejných podmínkách jako zambijské obyvatelstvo, neexistovaly žádné uprchlické čtvrti, mohli vstoupit do jakéhokoliv svazku, aniž by někdo poukazoval na jejich původ. Stali se zkrátka právoplatnými členy komunity a vesnic (Bakewell 2000: 362).

Na druhou stranu trvalo až pět let, než se uprchlíci vypracovali na průměrný životní standard Zambijců, žijících v těchto vesnicích. Vždy záleželo na tom, jak moc výděleční byli jejich hostitelé a jak se dařilo v práci jim samotným. Jedním z těchto úkazů byla soběstačnost při pěstování manioku (cassavy), který se ve vesnici velice cenil. Ti, kdo neměli příbuzné hostitele, se museli spolehnout sami na sebe. Nejprve prodávali své osobní věci a pracovali jako zemědělství dělníci. Denně si vydělali zhruba 15 centů (v USD) za den, což stačilo na jednodenní stravu. Mimo to shromažďovali potraviny jako housenky, termity, med, materiály z keřů na konstrukce obydlí a ženy uprchlíků vařily pivo. Docházelo k velkému množství rozvodů, poté mnozí zůstali navždy mimo manželský svazek, protože muž nebyl schopen vygenerovat dostatek majetku, který by dal jako věno své nastávající (Hansen 1981: 188).

Zcela odlišná situace panovala v osídlení. Osídlení Maukwayukwa, Meheba, Ukwimi byla podporována zambijskou vládou a neziskovými organizacemi pod patronací UNHCR. Většina nově usídlených získala základní výbavu jako například oděv, zemědělské náčiní, semena a další, díky tomu mohli směňovat zboží s místními obyvateli a získat tak jiné plodiny a materiály, jako se dělo i v osídlení Ukwimi, kde se na základě pomoci a nových příchozích zvedla poptávka. Výhodu tím získali i Zambijci, kteří obdrželi jinak méně dostupné zboží za nižší ceny (Black 1993: 254). Život v osídlení tak měl mnoho materiálních výhod oproti životu ve vesnicích. Vláda díky UNHCR zajišťovala až dvouletou podporu.

¹³ Utajování uprchlíků ve vesnicích znamenalo pro náčelníky vícero stoupenců a vyšší prestiž.

I přes tyto výhody, které osídlení nabízela, žilo zhruba 50 % samo-usídlených uprchlíků ve vesnicích (Department of State 1990: 11). Jedním z hlavních důvodů, proč se uprchlíci skrývali před státními úředníky, byl zakořeněný strach z nucených přesunů. Navíc byla plošně rozšířena fáma, že uprchlíky v osídleních sužují různé nemoci (Subulwa 2012: 147–167). Dalším významným důvodem byla nejistá budoucnost, kterou život v osídlení přináší. Ve vesnici neměli přidělený status uprchlíka, tudíž nikdo nemohl rozhodovat o tom, zda budou repatriováni. Mohli se tak dobrovolně rozhodnout, kdy se do své vlasti vrátí a zda se vůbec vrátí (Hansen 1981: 189). Mimo jiné se mohli volně pohybovat mimo vesnice, což v osídlení nebylo možné, pokud si uprchlík nezažádal o potřebné povolení, které se navíc udělovalo na omezenou dobu.

4.1.4 Uprchlíci v 90. letech 20. století

Když většina států získala nezávislost, poskytovala Zambie útočiště pro uprchlíky hlavně z humanitárních důvodů, což vysvětluje přijetí Somálců až z dalekého Afrického rohu (UNHCR 2017: 8). V 90. letech nastala další vlna zapříčiněná konfliktem v DRK. Následovali uprchlíci, kteří prchali z konfliktu mezi Huty a Tutsii, probíhajícího ve Rwandě a Burundi. V Zambii byly postaveny další uprchlické tábory a osídlení. V severovýchodní části vznikl v roce 1998 tábor Mwange, který sloužil do roku 2010 (ILO 2018: 3).

Od roku 1990 stále rostla hustota zalidnění v osídlení Ukwimi díky nově přicházejícím uprchlíkům z Mosambiku. Osídlení začalo mít řadu problémů se zhoršujícím se životním prostředím a snižující se zemědělskou úrodou, neboť nastal tlak na zdroje. Hustota zalidnění dosáhla až 70 lidí/km² (Black 1993: 254). Uvnitř osídlení došlo téměř k úplnému vyčerpání přírodních zdrojů. Uprchlíci odcházeli mimo povolená území a v buši hledali nový zdroj potravy. Začali vypalovat půdu, aby mohli lovit hlodavce. To ovšem vadilo zambijským farmářům, kterým spalovali jejich úrodu, např. kukuřici. Během období sucha jim proto Zambijci poskytli zahravní pozemky v úrodných oblastech zvaných Dambo. Na rozdíl od uprchlíků ale nedostávali místní obyvatelé zdarma osiva a hnojiva, ale byli ve výsledku nuceni kupovat zeleninu vypěstovanou na jejich půdě od uprchlíků, což mezi nimi působilo neustálé nepokoje. Mimo jiné měli na rozdíl od Zambijců i zdarma zdravotní péči, (nemuseli platit nemocniční poplatky) a přístup do škol (zdarma školní uniformy a žádné vstupní poplatky) (Jacob 1993: 26).

Ukwimi se následně uzavřelo v roce 1994, kdy bylo díky UNHCR repatriováno 20 000 Mosambičanů zpět do vlasti. Na území Ukwimi zůstalo pouze 100 rodin, proto tato akce repatriace byla považována v Zambii za jednu z neúspěšnějších (Subulwa 2014: 8).

4.1.5 Uprchlíci v letech 2000–2005

V roce 2000 se příliv uprchlíků zvyšoval kvůli stále probíhajícím konfliktům v DRK a Angole. Zambijská vláda se pokoušela obnovit Lusackou mírovou dohodu (Lusaka Peace Agreement), jejímž prostřednictvím se snažila urovnat konflikt v DRK. Naneštěstí byly veškeré pozitivní výsledky jen krátkodobé. Velkým problémem se staly slabě kontrolované hranice, kde na angolsko-zambijské straně přicházeli včetně uprchlíků i bojovníci UNITA. Na hranicích s DRK přicházeli vojáci a rebelové. Vláda s pomocí UNHCR musela rychle jednat a zajistit kontrolu hranic, při níž oddělovali bojovníky od uprchlíků, aby se konflikty brzy nepřelily i na zambijské území (UNHCR 2000: 229). Dále vznikly nové tábory a osídlení. Svůj provoz nově obnovilo osídlení Ukwimi, které fungovalo do roku 2010 (UNHCR 2017: 10). V jihozápadní části vznikl tábor Nangweshi, který sloužil převážně Angolanům. V severovýchodní části vznikl uprchlický tábor Kala (ILO 2018: 3).

V roce 2001 bylo dle dostupných zdrojů UNHCR v městských centrech evidováno 148 401 uprchlíků. Odhadem se samo-usídlilo kolem 121 500 uprchlíků v pohraničních vesnicích u Angoly. 21 500 Angolanů a 14 000 Konžanů se připojilo ke zbylým 230 000 uprchlíků v zemi (UNHCR 2001: 252). Vládní program byl přímo propojen s podporou UNHCR, který nadále spolupracoval s partnery, nevládními organizacemi a sesterskými agenturami OSN. V ročním reportu uvádí jako největší problém slabou infrastrukturu, kvůli které zejména v období dešťů vážla logistika potravin do osídlení. Příděly potravin musely být sníženy (UNHCR 2001: 253). Další výzvou byl nedostatek půdy, a to zejména v Mwanze a Kala. Naopak v Nangweshi více jak 9000 rodin zaznamenalo přebytek úrody, kterou prodali na místním trhu. UNHCR poskytoval pro uprchlíky i malé půjčky do začátku jejich podnikání (UNHCR 2001: 255).

I nadále se vláda v roce 2002 snažila za pomoci UNHCR povzbudit staré i nové dárcy, aby se více zaměřili na pomoc uprchlíkům v oblastech zemědělských činností, zdraví, hygieny a infrastruktury. Ministerstvo vnitra a UNHCR spustily program „Zambia

Initiative“. Jeho hlavním cílem je uspokojení potřeb skrze ekonomickou pomoc nejen uprchlíků, ale i zambijských hostitelských komunit (UNHCR 2002a: 128). Jedná se o malé lokální projekty, které pomáhají uprchlíkům v integraci do společnosti a na nichž spolupracují společně se Zambijci (Brosché et Nilsson 2004: 7). I přesto mnoho uprchlíků dávalo přednost životu v pohraničí bez identifikace. Uprchlíci žijící ve městě obdrželi ID karty, které měly zjednodušit jejich integraci. UNHCR uvádí, že v roce 2002 byla poskytnuta pomoc 5 tisícům uprchlíků, kteří žili ve městě. Pomoc se týkala finanční podpory do vzdělání, zdraví, výdělečných činností, sociálního poradenství atd. V tranzitním centru Makeni v Lusace bylo poskytnuto školení v oblasti truhlářství, kovovýroby, krejčovství, tradičních řemesel, kurzy anglického jazyka a další. Velkým problémem se v roce 2002 stalo svévolné zatýkání uprchlíků v městských částech a následné držení ve vazbě (UNHCR 2002a: 130).

Osídlení přijímala další uprchlíky z Angoly a DRK. Kolem 9000 angolských uprchlíků přebývalo v tranzitních centrech nedaleko Nangweshi, které již naplnilo svou kapacitu a čekalo na přemístění do dalších kempů a osídlení (UNHCR 2002b). Navíc bylo v období dešťů kvůli záplavám složité do Nangweshi dopravit potravinovou pomoc, proto zambijská vláda poskytla loďky na přepravu (UNHCR 2002a: 129). Někteří uprchlíci se naopak začali sami vracet zpět do Angoly poté, kdy 4. 4. 2002 podepsala angolská vláda příměří s UNITA. Bez pomoci UNHCR se spontánně repatriovalo okolo 13 000 Angolanů (4000 z Meheby a Mauykwayukwy) (UNHCR 2002a: 128). Do Meheby začali naopak přicházet uprchlíci z DRK, Rwandy a Burundi. Tábory Mwanze a Kala sloužily zejména uprchlíkům z DRK. UNHCR uvádí, že v roce 2002 bylo v těchto kempech 50 000 uprchlíků, 21 198 uprchlíků v Mwanze a 16 822 v Kala¹⁴ (UNHCR 2002a: 129).

V nadcházejícím roce se na základě zambijského programu pro repatriaci repatriovalo dalších 18 140 Angolanů a 106 Rwandánů. Celkem 92 000 uprchlíků přebývalo v zambijských vesnicích mimo kempy a osídlení. Navzdory vysoké zadluženosti, Zambie dále poskytovala a zdokonalovala pomoc a přijala dalších 134 300 uprchlíků (UNHCR 2003: 284). Rok 2003 byl poměrně úspěšný. Situace městských uprchlíků se zlepšila. Riziko zadržení se snížilo a vydávání průkazů totožnosti zvýšilo svobodu pohybu. V rámci azylového řízení byl Výbor pro způsobilost schopen

¹⁴ Čísla nezahrnují samo-usídlené uprchlíky na pohraničí.

zpracovat více žadatelů o azyl a snížit tak počet případů z 1 267 na 180 (UNHCR 2003: 288). Díky příznivému počasí se vydařila i sklizeň. Ve všech osídleních a kempech byla k dispozici základní zdravotní služba. Podvýživa, nemoci a úmrtnost zůstaly na přijatelné úrovni (UNHCR 2003: 286). Mimo jiné probíhala různá školení a projekty podporující životní úroveň uprchlíků (UNHCR 2003: 287). Jedinou překážkou se pro uprchlíky v tomto roce stala zpřísněná legislativa ohledně získání trvalého pobytu a procesu naturalizace (UNHCR 2003: 285). V roce 2004 proběhla pod hlavičkou UNHCR úspěšná repatriace 36 000 Angolanů zpět do Angoly. Byli dopraveni letecky či lodní dopravou (UNHCR 2004: 302). UNHCR se také snažil zlepšit právní rámec pro uprchlíky, neboť zambijský Kontrolní zákon pro uprchlíky z roku 1970 nedokázal zaručit vyšší integraci do zambijské společnosti (UNHCR 2004: 303). Mimo jiné uzavřela vláda osídlení Ukwimi kvůli nižšímu počtu uprchlíků v zemi. Zbylé uprchlíky z osídlení rozmístila do Nangweshi a Mauykwaury (UNHCR 2004: 304).

V dalším roce Zambie hostila 140 tisíc uprchlíků ze stále stejných zemí. Bylo repatriováno 17600 uprchlíků z Angoly, což bylo výrazně méně, než komisař pro uprchlíky i UNHCR zamýšleli (UNHCR 2005: 262). Bylo to jednak kvůli finančnímu omezení a také proto, že se mnoho uprchlíků odmítalo vrátit ze své vlastní vůle. Přetrvávajícím problémem byly vládní restriktivní zákony, které znemožňovaly uprchlíkům pracovat a lépe se integrovat do společnosti (UNHCR 2005: 263). Ve všech táborech a osídlení vláda realizovala program pro boj proti sexuálnímu a genderovému násilí, které bylo dlouhodobě přítomno. Ve všech osídleních byly rozmístěny ženské i mužské hlídky sestavené tak, aby měly vždy 50% zastoupení ženy. Výsledkem bylo 50% snížení útoků (UNHCR 2005: 263–263).

4.1.6 Uprchlíci v letech 2006–2010

Od roku 2006 se skladba uprchlíků v Zambii změnila. Celkový počet uprchlíků se snížil na 120 500. Díky politicky stabilní situaci v Angole se do vlasti na základě repatričního programu vrátilo 8 300 uprchlíků a dalších 2 970 odešlo samovolně. Kemp Nangweshi se uzavřel nejen kvůli nízkým počtům uprchlíků, ale také ztíženým podmínkám, které nastávaly v období dešťů. Zbylých 4 900 Angolanů, kteří se v zemi rozhodli zůstat, přesídlilo do Mayukwayukwy. Naopak do země začali proudit uprchlíci z DRK, Rwandy, Burundi, Somálska a Etiopie (UNHCR 2006a: 307). UNHCR plánoval

repatriovat 10 000 Konžanů zpět do vlasti. Plán nakonec nevyšel kvůli špatné politické situaci. Celá akce zhoršila základní služby uprchlíkům připraveným k repatriaci, neboť se snížily finanční prostředky (UNHCR 2006a: 309).

V nadcházejícím roce se počet uprchlíků snížil na 112 930. Podařilo se repatriovat 7 300 uprchlíků zpět do oblasti Katanga v DRK (UNHCR 2007: 287). Uprchlíci zůstávali v osídleních, kempech, venkovských oblastech nebo ve městech. Ti, kteří byli v osídleních, získali půdu pro kultivaci plodin (2,5 hektaru). Kvůli stálým incidentům sexuálního násilí zřídila vláda v osídleních a kempech mobilní soudy (UNHCR 2007: 288).

Během nadcházejících let počty uprchlíků stále klesaly. V roce 2008 bylo v zemi 83 480 uprchlíků a v roce 2009 stav klesl na 56 810, přičemž nejpočetnější skupinu představovali uprchlíci z DRK. Velké část uprchlíků v osídlení Maurykwa a Meheba se osamostatnila, díky čemuž mohl UNHCR uvolnit finanční prostředky pro 2 500 uprchlíků se specifickými požadavky. V obou letech se podařilo repatriovat 29 000 uprchlíků, z čehož valnou většinu zaujímal Konžané (UNHCR 2008: 121; UNHCR 2009: 139). Podle propočtů se v zemi samovolně usídlilo dalších 6 535 Konžanů, a to převážně na severozápadě, v severních částech a v oblasti Luapula (UNHCR 2009: 139). Největší překážkou byly v těchto letech stále trvající restriktivní zákony vůči uprchlíkům. Jednalo se o výhrady zambijské vlády učiněné vůči Úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951, která se týkala omezení pohybu a pracovních možností. V důsledku omezení pohybu v osídleních se přibližně 5 000 uprchlíků nelegálně přemístilo do městských částí. Měli tak zhoršený přístup ke vzdělání, zdravotní péči a další pomoci UNHCR, protože nedisponovali patřičným povolením a doklady (UNHCR 2009: 142).

V roce 2010 byly uzavřeny kempy Mwange a Kala díky další úspěšné repatriaci konžských uprchlíků. Zbýlých 2 100 Konžanů přesídlilo do Meheby. V zemi přebývalo 48 160 uprchlíků, kterým kvůli transparentnější registraci začali vydávat ID karty již od šestnácti let (UNHCR 2010: 141). I přesto se počet nelegálních uprchlíků ve městě zvýšil zhruba na 10 000 (UNHCR 2010: 143). Navíc bylo na hranicích zadrženo několik skupin Somálců, kteří pašovali nově příchozí.

Navzdory příslibu zambijské vlády při příležitosti oslav 60 let nezávislé Zambie, že přehodnotí výhrady vůči Ženevské úmluvě z roku 1951, vyhostila ze země 40 uprchlíků do země původu. Navíc zambijská ochrana a prostředí v zemi, které bylo

vůči uprchlíkům obvykle vnímavé a velkorysé, byly zpochybněny začátkem roku 2010, kdy byla během demonstrace zabita žena z řad uprchlíků (UNHCR 2010: 142).

4.1.7 Uprchlíci v letech 2011–2018

V letech 2011 až 2013 se počet uprchlíků konstantně držel kolem 43 000 (UNHCR 2011: 116; UNHCR 2012–2013: 114). Stálým problémem byla restriktivní politika. Nedostatek možností pro místní integraci ztěžoval podporu sebevědomí uprchlíků a ukončení jejich dlouhodobé závislosti na humanitární pomoci. Nicméně hlavním cílem vlády není jejich integrace, ale především repatriace (UNHCR 2012–2013: 115).

V letech 2014–2015 bylo v Zambii přibližně 52 200 uprchlíků a dalších žadatelů o azyl, kteří většinou pobývali ve dvou osídleních, Mehebě a Mayukwayukwě. Hlavní důraz byl kladen na nezávislost uprchlíků na humanitární pomoci a zvýšené pomoci ohroženým skupinám, jako jsou děti a staří lidé (UNHCR 2014–2015: 5).

V roce 2016 se čísla nepatrně zvedla na 57 200 uprchlíků. V rámci programu pro místní integraci se podařilo rozšířit podporu v obživě pro 600 nových uprchlíků (UNHCR 2016a). Nadcházející rok byl významný z hlediska legislativy. Po dlouhém naléhání UNHCR na zambijskou vládu se podařilo vytvořit nový legislativní rámec (zákon o uprchlících), který uprchlíkům poskytl právo na samostatnou výdělečnou činnost, právo na základní vzdělání a zaručil zrychlené postupy RSD u zranitelných žadatelů o azyl. Počet migrantů¹⁵ se zvedl na 68 340 (19% nárůst) zejména kvůli většímu přílivu uprchlíků z DRK. Vláda reagovala stavbou nového osídlení Mantapala v provincii Luapula (UNHCR 2017a: 4).

V roce 2018 se počet uprchlíků zvýšil o 11 %. V zemi fungovala tři osídlení: Maukwaukwa, Meheba a nově otevřená Mantapala. Největší výzvou byl podle UNHCR nedostatek zdravotnického personálu a léků (UNHCR 2018a). Nicméně v tomto roce

¹⁵ Do tohoto obecného označení se zahrnují tzv. „Former refugees“, ti, kteří nebyli repatriováni a pobývají v Zambii dlouhou dobu. Poté se sem řadí nově příchozí uprchlíci, neboli žadatelé o azyl a uprchlíci v osídleních a jiných částech země.

se stala Zambie prvním státem jižní Afriky, který podepsal CRRF¹⁶, čímž udělala vstřícný krok vůči své imigrační politice a naplnila další body z Rámce AU.

4.1.8 Uprchlíci v roce 2019

V roce 2019 i v současné době panuje v Zambii vůči uprchlíkům politika otevřených dveří. Předpokládá se, že situace zůstane politicky stabilní, a to i navzdory plánovaným volbám v roce 2021. COR za finanční podpory UNHCR nadále koordinuje veškeré sociální služby poskytované uprchlíkům, do kterých spadá také přijímání, registrace, RSD a dokumentace (UNHCR 2019b). V souladu s principy CRRF se zambijská vláda snaží uprchlíky zapojovat do lokálních projektů na podporu vzdělávání a samostatnosti a začlenit i místní komunity (UNHCR 2019a). Nadále se UNHCR snaží podpořit repatriaci, nebo integraci uprchlíků do zambijské společnosti. Shrnutí všech příchodích a repatriovaných uprchlíků jsou k dispozici v příloze č. 5.

4.2 Push-pull motivy

Než bude rozebrán současný život, postavení uprchlíků a zambijská migrační politika, je nutné rozebrat jejich motivy odchodu ze země původu a motivy, kvůli kterým se rozhodli odejít do Zambie. Tyto motivy mohou souviset s dalším vývojem migrační politiky Zambie a ovlivnit migrační cesty uprchlíků.

4.2.1 Push faktory

První část rozhovorů se týkala push faktorů. Všech 19 dotazovaných udalo jako primární důvod odchodu ze země původu politické faktory. Například Jean (muž, DRK Jižní Kivu, 26) uvedl, že utekl, protože rebelové nutili lidi vstupovat do jejich ozbrojených skupin. *„Měl jsem štěstí, protože jsem v tu chvíli nebyl doma, když ostatní mladé muže přinutili násilím ke spolupráci.“* Obdobně odpovídala Hawaa (žena DRK Baraka, 38): *„Šlo o politické důvody. Můj manžel pracoval ve zdravotnickém zařízení. Když se vracel domů, narazil na bojující rebely ze skupiny Mai-Mai a státní vojáky DRK. Ležel tam jeden raněný. Manžel ho vzal do nemocnice, aby mu poskytli zdravotní péči.“*

¹⁶ Comprehensive Refugee Response Framework nebo také „Komplexní rámec pro uprchlíky“ vznikl v rámci Newyorské deklarace pod hlavičkou OSN. Hlavním cílem je podpora uprchlíků v hostitelském státě (přístup k zaměstnání, zdravotní péči, vzdělání...), ale také podpora hostitelských států.

Poté manžela státní vojáci nařkli z toho, že je špion a kolaboruje s rebely. Musel ihned utéct z vesnice pryč. Zatímco já na něj čekala doma, přišli k nám třikrát státní vojáci a ptali se na manžela. Když jsem po třetí řekla, že nevím, kde je, tak mě znásilnili. Poté jsem utekla.“ Kvůli špatné vládě, násilí a nestabilitě opustila svou zemi i Ahmed (žena, Somálsko, Kismaayo, 46). „*Odešla jsem kvůli špatnému politickému systému, necítila jsem se bezpečně. Zažila jsem osobní útok, při kterém mi zastřelili prvního manžela.“* U respondentů z Burundi a Rwandy byly politické důvody odchodu také velice podobné. Většina odešla kvůli násilí, perzekuci v zemi a válce. Například Paul (muž, Burundi, Gitega, 48) uvedl, že „*(...) problém byla občanská válka. Prezident byl zabit a Hutuové nás začali vraždit. Musel jsem utéct.“* I jedna ze tří dotazovaných žen ze Rwandy uvedla jako důvod odchodu válku, násilí a perzekuci: „*Utekli jsme ze Rwandy kvůli válce (...), ztratil se nám nejdříve otec, poté bratr. Za pár dní jsme je našli mrtvé. Byli zabiti.“*

Další důvody odchodu ze země původu byly sociální a kulturní push faktory. Diskriminaci kvůli etnické příslušnosti uvedli všichni respondenti z Burundi a Rwandy. Například Chewa (žena, Rwanda, Gitarama, 31) uvedla, že zažila násilí a diskriminaci. „*Zažili jsme zabijení, střelení, utekla jsem s bratrem (...), zabili nám rodiče.“*

Shrnutí:

Hlavními důvody odchodu ze země původu jsou politické faktory, a to násilí a válka. V případě Somálska se jedná o stále trvající občanskou válku původně klanově-mocenského charakteru, jež oficiálně vypukla po odchodu diktátora Siada Barreho (Mezinárodní politika 2012).

Region Velkých jezer, kam se řadí DRK, Burundi a Rwanda, představuje bezpečnostní riziko mnoho let a lze jej označit jako bezpečnostní komplex. Dochází zde k internacionalizaci konfliktu, kdy konflikt v jedné zemi může ovlivňovat dění v zemi druhé (Záhořík 2012: 124). Problémem je slabost a neschopnost státu vykonávat své funkce na celém území. Tato absence platí převážně pro DRK, kde zejména na východě země zcela chybí kontrola státu, který není schopen chránit občany před násilím. Jiné skupiny, často ozbrojené, přebírají role státních institucí. Problémem je i patrimoniální politika a mnoho dalších faktorů¹⁷ (The World Bank Group 2015: 37). V Burundi vypukla genocida proti Hutuům v roce 1972 (Záhořík 2012: 125). Napětí začalo nadále vznikat

¹⁷ Kontrola klíčových státních funkcí (včetně zajištění bezpečnosti) politickými frakcemi, které je využívají k rozšíření patronátu založeného na osobnosti, etnicitě a zájmech.

v sousední Rwandě, kde v roce 1994 vypukla genocida naopak proti Tutsiům, kteří byli v minoritním postavení (Mezinárodní politika 2014). Dotazovaní uprchlíci z Burundi a Rwandy utekli ze země původu v době těchto konfliktů, a ačkoliv již končí, nechtějí se ze strachu do země vracet zpět. Naopak konflikty v DRK stále probíhají, proto je momentálně v Zambii valná většina uprchlíků konžské národnosti.

Někteří dotazovaní uprchlíci z DRK jsou v Zambii již delší dobu jako například Ada (žena, DRK Kinshasa, 60), která ještě zažila pád diktátora Mobutu Sese Seko a násilí spojené s příchodem dalšího diktátora Laurenta-Désiré Kabily. *„Byla jsem sekretářkou v jeho úřadě. Poté, když přišel Kabila a jeho muži do Kinshasy, zabili mého manžela, přátele, mnoho lidí (...), já sama přišla o zuby.“* Valná většina respondentů z DRK utekla z oblastí Severního a Jižního Kivu, kde stále operují rebelské skupiny a státní vojáci.

Push faktory jsou podrobněji rozepsané v příloze č. 2. Je z ní možné vyčíst, že všichni dotazovaní uvedli důvod odchodu ze země původu násilí, 14 dotazovaných uvedlo jako další důvod občanskou válku či konflikt.

Celkem 11 osob zažilo diskriminaci. Jednalo se převážně o uprchlíky ze Rwandy a Burundi, navíc tři dotazovaní ze Somálska uvedli ještě ztrátu bezpečí a jeden uprchlík ze Somálska špatnou vládu, dva uprchlíci z DRK udali jako jeden z dalších důvodů perzekuci stejně jako všichni uprchlíci ze Rwandy a Burundi. Ze zmíněných důvodů je jednoduché vyčíst, že u všech uprchlíků byla porušena jejich lidská práva, ačkoliv tento důvod přímo neudali. Nikdo z dotazovaných nezmínil korupci. Kromě politických faktorů byla častá odpověď diskriminace na základě etnické příslušnosti, která se řadí do sociálních a kulturních faktorů.

Ekonomické a demografické faktory hrály naprosto nulovou roli v rozhodování. Většina respondentů odpověděla, že před vypuknutím války měli v zemi původu práci, přístup ke vzdělání, zdravotní péči, obydlí a celkově dobré životní podmínky. Například Sparlin (žena, Somálsko Mogadishu, 44) potvrdila, že před občanskou válkou žila spokojený život. *„Když válka vypukla, museli jsme odejít, stihla jsem dokončit základní vzdělání, měla jsem přístup ke zdravotní péči, podporu od vlády, vše (...), největší důvod odchodu byl politický, pokud nejsi v bezpečí, nemůžeš pracovat, studovat, nic.“* Dalších 12 respondentů odpovědělo, že před vypuknutím konfliktu měli v zemi původu práci, přístup ke vzdělání či zdravotní péči a celkově přijatelnou životní úroveň. Ekonomické a demografické faktory představují v diagramu push faktorů od Everetta Lee plusová

znaménka. Nicméně politické, sociální a kulturní minusové push faktory byly nejsilnějším a hlavním motorem k útěku do jiné země.

4.2.2 Pull faktory a osobní faktor

Jak již bylo zmíněno v teoretické části, rozhodnutí migrantů odejít do jiné země neovlivňují pouze minusové push faktory, ale také plusové pull faktory a osobní faktor. Například Afar (muž, Somálsko Mogadishu, 49–50) uvedl jeden z pull faktorů bezpečnost: *„Přišel jsem do Zambie a ihned vyhledal UNHCR. Věděl jsem, že tu budu v bezpečí.“* Dalším častým pull faktorem je znovusjednocení, jak potvrdil i Samuel (muž, DRC Jižní Kivu, 26): *„Měl jsem zde sestru a chtěl jsem jít za ní (...).“* Obdobně odpověděla i Sparlin (žena, Somálsko Mogadishu, 44): *„Měla jsem v Zambii manžela, který řekl, ať přijedu za ním. Manžel chtěl v Zambii zůstat, neboť získal status uprchlíka a měl možnost najít práci.“* Dalším významným důvodem, proč si uprchlíci vybrali jako cílovou zemi Zambii, byly informace o její migrační politice. Například Pierre (muž, Burundi Bujumbura, 23) ještě před odchodem do cílové země věděl, že v Zambii dostane status uprchlíka: *„Věděl jsem, že mi zde pomohou. Dostal jsem potřebné dokumenty a mohl jsem zůstat.“* Obdobně odpovídala Alima (žena, Burundi, 40): *„Slyšela jsem, že se v Zambii o uprchlíky starají. Jen se musíš registrovat.“*

Shrnutí:

Z 19 dotazovaných uvedlo 12 respondentů jako jeden z pull faktorů migrační politiku. Na samotnou otázku, zda migrační politika byla jedním z faktorů, na jehož základě se rozhodli pro Zambii, valná většina odpověděla, že nebyla. Nicméně s dalším dotazováním uvedli, že si Zambii vybrali, protože věděli, že se jim dostane pomoci od UNHCR nebo že zde mají právo na status uprchlíka a že budou moci zůstat v osídlení či táboře. Většina uprchlíků se tak rozhodovala na základě informací o migrační politice v cílové zemi a většina z nich disponovala informacemi o tom, že Zambie vstřícnou politiku vůči uprchlíkům zastává. Tyto informace lze řadit mezi osobní faktory.

Dále respondenti uvedli, že důležitým pull faktorem je bezpečnost. Z 19 dotazovaných ji uvedlo devět respondentů, čtyři respondenti uvedli, že si Zambii vybrali, protože zde měli rodinu. V rozhodování respondentů tak hrály primární roli politické pull faktory, a to zejména migrační politika a bezpečnost. Ekonomické a demografické pull faktory byly stejně jako u push faktorů zcela vyloučeny. Když byli

respondenti dotázáni, zda měli nějaká očekávání v podobě vyšší mzdy, vyšší životní úrovně, naprosto všichni odpověděli, že tyto faktory nesehrály žádnou roli. Doufali jen, že se jim dostane pomoci a že budou v bezpečí či se potkají se svou rodinou. Ze sociálních a kulturních faktorů bylo uvedeno pouze znovusjednocení rodiny.

4.2.3 Intervenující překážky a osobní faktor

Velice důležitou roli sehrála vzdálenost, jež je řazena do intervenujících překážek. Většina respondentů se snažila utéct do nejbližší dostupného státu, u kterého předpokládali, že jim nabídne pomoc a bezpečí. V případě respondentů z DRK, Burundi i Rwandy šest odpovědělo, že v okolních státech nebylo bezpečno a Zambie byla nejbližší bezpečnou zemí, kterou si vybrali na základě dalších pull faktorů a povědomí o cílové zemi. Dalších pět respondentů uvedlo, že utekli nejprve do sousedních zemí, kde hledali bezpečí, nicméně nakonec utekli do Zambie, protože měli na základě migrační politiky velice špatné životní podmínky. Jejich rozhodnutí se tedy nadále řídilo dalšími minusovými push faktory (perzekuce, špatná migrační politika), plusovými pull faktory a osobním faktorem, kterým byla informovanost. Například Alima (žena, Burundi, 40) uvedla: „*Rodiče utekli z Burundi do Rwandy, (...), poté jsem šla pěšky do DRK, (...), poté mi UNHCR poskytla pomoc a dostala jsem se do Tanzanie. Život tam byl těžký, nemohli jsme studovat, najít si práci, (...).*“ Dále například Ada (žena, DRK Kinshasa, 70) uvedla, že se necítila v Tanzanii bezpečně, neboť i tam perzekuovali rodiny z DRK. Obdobně odpověděla Amanda (žena, Rwanda Chivungu, 38), která také nejprve utekla do sousední země a poté odešla do Zambie. „*Chtěli jsme utéct tak daleko, jak jsme jen mohli. V Burundi byla také špatná situace (...), když jsme měli peníze, zaplatili jsme za převoz do Zambie.*“

Jak již bylo zmíněno, důležitým osobním faktorem, který ovlivnil rozhodnutí respondentů, bylo povědomí o cílové zemi na základě informací od lidí, které na trase potkali. Celkem 11 respondentů z oblasti Velkých jezer odpovědělo, že se do Zambie dostali přes jezero Tanganyika.¹⁸ Státy jsou propojené strategickými přístavy, sloužícími jako hlavní dopravní uzly (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland 2019).

¹⁸ Tanganyika slouží jako významná a nepřístupnější dopravní tepna mezi Burundi, Rwandou, DRK, Tanzánií a Zambií, skrze niž je zajištěn regionální obchod.

Příloha č. 3 ukazuje trasy respondentů skrze tyto přístavy. Všechny 11 respondentů uvedlo, že byli dopraveni do zambijského přístavu Mpulungu nebo Kigomy v Tanzanii, odkud se následně dostali pěšky a stopem do Zambie. Zbylí tři respondenti šli pěšky přes další sousední státy. Významnou roli v jejich rozhodnutí o cílové zemi sehráli převozníci na jezeře, kteří mnohdy zastávali roli informátorů o situaci, bezpečnosti a migrační politice v okolních státech. V některých případech se uprchlíci rozhodli teprve až na lodi, zda pojedou do Zambie, nebo jiné země.¹⁹

Jinou trasu do Zambie volili somálští respondenti, jak ukazuje příloha č. 4. Naprosto všichni zvolili cestu přes moře. Tři respondenti odpluli ze somálského přístavu Kismaayo. Zbylí dva šli nejprve do Keni a Etiopie. Všechny pět respondentů se následně přeplavilo do Tanzanie a poté stopem do Zambie. Na rozdíl od respondentů z oblasti Velkých jezer nemuseli za převoz platit. Naopak všichni respondenti z oblasti Velkých jezer uvedli, že za převoz po Tanganyci zaplatili nemalé částky. Například Gildas (muž, DRK Jižní Kivu, 32) uvedl, že za převoz platil až 100 eur.

Intervenující překážky jsou důležitou součástí rozhodnutí, do jaké země se uprchlík vydá. I když nejprve někteří uprchlíci zamířili do sousední země, nakonec to byla špatná migrační politika, která je nutila zemi opustit a hledat opět lepší podmínky, což uvedli všichni respondenti, kteří nejprve zvolili jinou cílovou zemi, než je Zambie. Zde sehrála základní roli nevědomost o cílové zemi a informace od dalších lidí.

4.3 Migrační politika

4.3.1 Právní ukotvení

Migrační politika vůči uprchlíkům je v Zambii kodifikována v několika dokumentech, počínaje zambijskou ústavou, ve které jsou v článku 11 definována základní práva a svobody, týkající se všech osob na zambijském území²⁰ (Constitution of Zambia 1996: 3).

¹⁹ Druhou nejčastější cílovou zemí byla Tanzanie, ze které se na základě dalších push–pull faktorů, osobnímu faktoru a intervenujícím překážkám rozhodli pro Zambii.

²⁰ Jedná se o právo na život, svobodu, bezpečnost, ochranu majetku, soukromí, svobodu pohybu, sdružování, ochranu před vykořisťováním atd.

Základní právní dokument týkající se uprchlíků v Zambii je zákon o uprchlících z roku 2017, který je doplněný články ze zákona o imigraci a deportaci z roku 2010 (The Immigration and Deportation Act 2010; The Refugees Act 2017). Do tohoto zákona zambijská legislativa přijala a začlenila další mezinárodní nástroje týkající se uprchlíků, jež Rámcem AU doporučuje. Zákon tak zahrnuje principy z Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a její protokol z roku 1967 (The Refugees Act 2017: 5). Dále se v zákoně promítají principy Úmluvy o právním postavení uprchlíků, vydané Organizací africké jednoty v roce 1969. Nicméně si zambijská vláda zachovala určité výhrady vůči jednotlivým článkům, týkajících se práva pracovat, svobody pohybu a práva na vzdělání (AMERA 2016: 13–14). Ty významně ovlivňují chování uprchlíků, hostitelské komunity, ale i chování úředníků a představují největší překážky pro společné soužití. Než budou tyto restriktce podrobněji elaborovány, je nutné seznámit se s institucemi, které vykonávají služby a poskytují pomoc uprchlíkům.

4.3.2 Institucionální ukotvení

4.3.2.1 Vládní instituce

Veškeré služby pro uprchlíky jsou řízené skrze Ministerstvo vnitra. Oddělení Komisaře pro uprchlíky je hlavním oddělením, které řeší veškeré záležitosti, týkající se uprchlíků. Jmenuje ji Komise pro státní službu. Ta může jmenovat i zástupce komisaře a další úředníky, kteří s uprchlíky pracují.²¹ Komisař poskytuje uprchlíkovi identifikační průkaz, který je důkazem jmenování uprchlíka jako takového. Komisař je odpovědný za uznávání uprchlíků a za zajištění odpovídajících zařízení a služeb pro přijímání a péči o uprchlíky v Zambii²² (The Refugees Act 2017: 10–12). Za určení postavení uprchlíka je odpovědný výbor, který se skládá z předsedy, jež je osobou s odbornými znalostmi v záležitostech uprchlíků, a dalších zástupců pocházejících z institucí generální prokuratury, imigračního oddělení atd. (The Refugees Act 2017: 12–13).

Každý uprchlík, který vstoupí do Zambie, musí do sedmi dnů požádat o RSD komisaře nebo pověřeného úředníka. Každá osoba má právo v zemi zůstat a nebýt navrácená zpět (princip non-refoulement): a) dokud není tato osoba uznána jako

²¹ Ve zkratce se celému oddělení Komisaře pro uprchlíky říká COR.

²² Tím se myslí veškerá tranzitní centra, kde mohou nově příchozí žádat o azyl.

uprchlík²³; nebo b) je-li žádost o RSD zamítnuta, dokud tato osoba neměla příležitost vyčerpat její právo na odvolání. Po zvážení doporučení výboru může komisař přiznat status uprchlíka, pokud žadatel splňuje požadavky tohoto zákona, a do 7 dnů od rozhodnutí musí žadatele písemně informovat (The Refugees Act 2017: 16–18; právní poradkyně COR). Po celou dobu, kdy je uprchlík azylantem, zůstává v tranzitním centru. Po získání statusu uprchlíka je převezen do jednoho ze tří osídlení (právní poradce COR). Momentálně fungují v Zambii tři – Mantapala (14 720 uprchlíků), Mauykwauykwa (14 571 uprchlíků) a Meheba (24 151 uprchlíků), dále jsou zde čtyři stálá tranzitní centra, a to ve všech osídlení, včetně tranzitního centra Makeni v Lusace (15 930 uprchlíků) (UNHCR 2019e: 1). Ostatní jsou nestálá v pohraničních oblastech a slouží jako první pomoc a záchytné místo, kde si uprchlík může zažádat o pomoc (UNHCR 2019).

Další oddělení pod Ministerstvem vnitra, které se podílí na službách vůči uprchlíkům je Imigrační oddělení. To vydává uprchlíkům potřebné dokumenty, které jsou nezbytné pro získání zaměstnání, povolení k podnikání a studiu na střední a vysoké škole (The Immigration and Deportation Act 2010). Mimo jiné se podílí na RSD a kontroluje uprchlíky a další imigranty v zemi s cílem přispět k vnitřní bezpečnosti (The Refugees Act 2017: 12–13; IOM 2019: 93).

Ministerstvo zdravotnictví poskytuje zdravotnický materiál do všech tří osídlení a úzce spolupracuje s UNHCR tak, aby mohlo zajistit pro uprchlíky přístup do vládních zdravotnických středisek a zpřístupnit základní zdravotní péči. Mimo jiné zaměstnává uprchlíky se speciálními dovednostmi v městských oblastech. Na vzdělávání se podílí Ministerstvo školství, které umožňuje zápis pro děti uprchlíků ve vládních základních školách (UNHCR 2017b: 24). Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení (MLSS) by mělo potlačovat formy dětské práce a zamezit diskriminaci na trhu práce. Ministerstvo pro komunitní rozvoj a sociální péči (MCDSW) ve spolupráci s UNHCR odpovídá za děti bez doprovodu a zajišťuje jim speciální péči. Dále zajišťují základní potřeby jako jídlo, obydlení a oblečení pro chudé uprchlíky. Péči poskytují jen v osídlení, nikoliv ve městech (UNHCR 2017b: 24–25).

²³ Do té doby jí je přiřčen status azylanta. Během této doby je uprchlíkovi poskytnut certifikát, který dokládá, že je azylant. Musí jej nosit celou dobu u sebe, aby se vyvaroval zatčení ze strany imigračních úředníků.

4.3.2.2 Mezinárodní a nevládní organizace

UNHCR je pravá ruka zambijských ministerstev, podílející se na službách uprchlíkům. Spolu s nimi tvoří základní migrační politiku země, kterou navíc podporuje finančně, čímž dělá ze Zambie stát s mnohem otevřenější politikou vůči uprchlíkům. UNHCR úzce spolupracuje s Ministerstvem vnitra, jehož komisař se mimo jiné podílí na vypracování pohotovostních plánů v případě, že by došlo k masivnějšímu přílivu uprchlíků. Jak již bylo zmíněno výše, v listopadu 2017 vláda Zambie vyhlásila svůj zájem stát se zemí zahrnující přístup CRRF v souvislosti s hrozbou příchodu většího počtu uprchlíků z DRK. Zambijská vláda v roce 2018 navrhla národní plán a komplexní řešení v prioritních oblastech, jako jsou vstup a práva, pohotovostní připravenost, integrace, samostatnost (UNHCR 2019c: 4).

UNHCR mimo jiné podporuje vládní úsilí pro ochranu a pomoc uprchlíkům a žadatelům o azyl. Patří sem bezpečný a spravedlivý vstup na území, práva, RSD, začlenění do vnitrostátních služeb, podpora soběstačnosti, vydělávání na živobytí a další dlouhodobá opatření, jako jsou integrace do hostitelské země a možné přesídlení do třetích zemí (UNHCR 2019d). Nejdůležitější činností UNHCR je bezesporu finanční podpora určená vládě a dalším implementačním partnerům (neziskovým organizacím), které poté poskytují služby uprchlíkům. UNHCR také poskytuje poradenství a školení vládním úředníkům o RSD a dalších trvalých řešeních a standardech ochrany. UNHCR provádí i lobbistické činnosti, čímž zajišťuje práva uprchlíků a snaží se vyvarovat zatýkání uprchlíků a jejich navrácení (UNHCR 2017b: 25).

Nedílnou součástí migrační politiky jsou i nevládní organizace, které úzce spolupracují s UNHCR. Zajišťují skrze své programy pomoc v různých oblastech, od rekvalifikačních kurzů, vzdělávání, ochrany zranitelných osob, integrace do společnosti až po poskytování jídla, základních potřeb a zdravotnického materiálu a sociálního poradenství.

Ty, které kromě svých finančních zdrojů získají i peníze od UNHCR, jsou nazývané implementačními partnery. Dále zde působí další neziskové organizace, disponující vlastními finančními zdroji, kterým se říká „provozní partneři“ (operational partners), jak uvedla Lucie Hrabcová (Caritas CR). Každý implementační partner je rozdělen do určitého sektoru, ve kterém pomoc poskytuje. Největšími implementačními partnery včetně státních institucí jsou momentálně Caritas Czech Republic, CARE

International, Action Africa Help Zambia a World Vision Zambia. Mezi další operačními partnery patří Plan International, People in Need, Oxfam, Zambia Red Cross a další (UNHCR 2019e).

COR, další vládní ministerstva, UNHCR a nevládní organizace tak tvoří celek, který se podílí na pomoci a službách uprchlíkům. Jiný typ pomoci je poskytován v osídlení a jiný v městských částech.

4.3.3 Život v osídlení a ve městě

Jak již bylo zmíněno, v Zambii existují tři osídlení, která skrze zambijskou vládu, UNHCR a další nevládní organizace poskytují uprchlíkům ochranu, zdravotní péči, vzdělání a uspokojují jejich základní potřeby. Poslední evidence uprchlíků byla provedena v únoru 2020. V zemi je momentálně 87 491 jednotlivců a 28 866 domácností (UNHCR 2020a: 1). Mnoho uprchlíků pobývá bez dokladů v různých městských částech Lusaky (UNHCR 2017b). Lucie Hrabcová (Caritas CR) uvedla, že například někteří Konžané, často z příhraničních oblastí, se pohybují pravidelně mezi hostitelskou komunitou i zemí původu, podle politické a hospodářské situace.

4.3.3.1 Ochrana a bezpečí

Ve všech osídlení fungují programy na ochranu zranitelných osob a dalších uprchlíků včetně prevence proti sexuálnímu a genderovému násilí. Nedílnou součástí je provádění registrací a monitoring na hranicích. Ve všech osídleních převzal činnost monitoringu a kontroly hranic COR. Při kontrole jsou získávány biometrické údaje²⁴ a v osídlení Mantapala byla v roce 2018 instalována komunikační věž, která umožňuje efektivní komunikaci díky rychlému přenosu registračních údajů. Nicméně posílení přenosu je jednou z mnoha výzev.

Mimo jiné se neustále zvyšuje počet spacích lůžek a zefektivňují se nouzové plány pro nově příchozí uprchlíky tak, aby bylo možné zajistit základní potřeby při jejich náhlém přílivu (UNHCR 2019f: 2). V osídlení Meheba a jeho příhraničních centrech se oproti minulému roku zefektivnil a zrychlil systém vydávání dokladů totožnosti, rodných

²⁴ Pro získání těchto údajů je využíváno programu ProGres V4 od UNHCR, který pomáhá registrovat a rozpoznávat uprchlíky.

listů a dalších potřebných dokumentů. Byla posílena spolupráce s místními úřady, aby bylo zabráněno navrácení uprchlíků zpět do vlasti (UNHCR 2019g: 2).

Jednou z největších výzev, jak již bylo zmíněno v historii uprchlíků v Zambii, je boj proti sexuálnímu násilí a genderové nerovnosti.²⁵ Ministerstvo pro komunitní rozvoj a sociální služby úzce spolupracuje s UNHCR v boji proti SGBV a dalším škodlivým tradičním praktikám. Hlavní pozornost je věnována lidem, kteří jsou k těmto praktikám náchylní. Jedná se zejména o děti, ženy a staré lidi. Z dotazovaných respondentek uvedly 4, že byly napadeny a sexuálně zneužity. Dvě z nich dokonce trpí nemocí HIV.

V roce 2019 byl program pro boj se SGBV určen primárně učitelům a vedoucím osídlení a jeho cílem je rozšířit povědomí o sexuálním zneužívání a vykořisťování dětí (UNHCR 2019h: 2). K tomu byla nadále uspořádána kampaň na toto téma (UNHCR 2019g: 2). V osídlení Mauykwayukwa byl tento program již dokončen (UNHCR 2020b: 1). Ve všech osídleních existují programy věnované dětem. Zvýšená pozornost je určena dětem bez doprovodu, kterým jsou v osídlení vybíráni vhodní opatrovníci, než dovrší věku 16 let (UNHCR 2020a: 2).

V oblasti ochrany a bezpečí zůstává velkou výzvou zatýkání uprchlíků na hranicích, které je mnohdy zaviněno nevědomostí pohraničních úředníků a absencí tranzitních center na některých hraničních přechodech (UNHCR 2018b: 75). I jedna z dotazovaných respondentek Havaa (žena, DRK Baraka, 38) uvedla, že byla zadržena i s manželem poté, co vstoupila na území Zambie. *„Imigrační úředníci nám vzali děti a obvinili nás z toho, že jsme obchodníci s lidmi. Dali nás do vazby a poté odsoudili na 25 let.“* Ve vězení byli přes dva roky, poté ji i manžela omilostnili a omluvili se, že to byl omyl. Žádná náhrada se nekonala. Respondentka uvedla, že podmínky byly velice tvrdé, musela každý den od rána do večera tvrdě pracovat a žila v nelidských podmínkách spolu s dalšími odsouzenými vězni. *„Necítím se zde v bezpečí. Utekla jsem před násilím rovnou do vězení (...), je to zde horší než v Kongu, děti jsou stále někde v sirotčinci (...), několikrát jsem navštívila COR a zjišťovala, kde mám děti, pokaždé mi řekli, že se situace řeší (...). Toto je další násilí a porušování lidských práv, odebrat mi přístup k dětem.“* UNHCR vydal o zatčení poslední report v roce 2018 (UNHCR 2018b). Píše se v něm, že největším problémem je vágně uchopený zákon, neboť zambijská vláda si ponechala

²⁵ UNHCR používá zkratku SGBV – Sexual and Gender-based violence. Odkazuje na jakýkoli čin, který je spáchán proti vůli člověka a je založen na genderových normách a nerovných mocenských vztazích.

výhrady k článku 26 Úmluvy z roku 1951. UNHCR se ve spolupráci se zambijskou justicí a jejími mobilními soudy²⁶ stále snaží provádět školení úředníků z Imigračního oddělení, kteří mají na hranicích s uprchlíky první kontakt, a to ohledně práv uprchlíků a jejich postavení. Nicméně častá obměna lidí na tomto pracovním postu ztěžuje školitelům práci. Na hraničních místech, kde uprchlíci přecházeli, ale neměli k dispozici tranzitní centra, docházelo k zatýkání pravidelně (UNHCR 2018b: 75).

Ačkoliv má každý uprchlík ve vazbě právo na bezplatného právního poradce, problém je v jejich nedostatku, čímž je zapříčiněno dlouhé čekání ve vazbě do doby, než jsou omilostněni většinou UNHCR (UNHCR 2018b:76). Právní poradkyně COR uvedla, že se COR na propouštění též aktivně podílí: „*Máme úředníky, kteří tuto situaci řeší s Imigračním oddělením. Zjišťujeme, zda mají zatčení uprchlíci nějaké dokumenty, pokud ne, tak jim je pošleme. Když je propuštěn, je odvezen rovnou do jednoho ze tří osídlení.*“ Dle dostupných statistik se čísla uprchlíků ve vazbě snižovala. UNHCR dohlíží na vazební střediska a spolupracuje s Imigračním oddělením. V roce 2014 bylo propuštěno 17 % příchozích uprchlíků. V roce 2015 jich bylo již 34 % (UNHCR 2018b: 75; UNHCR 2016b: 85). Další reporty nejsou zatím dostupné.

4.3.3.2 Pracovní příležitosti, přístup ke vzdělání, zdravotní péči a imigrační oddělení

Ačkoliv zambijská vláda ve spolupráci s UNHCR a dalšími organizacemi poskytuje finanční, hmotnou pomoc a implementuje programy určené k dosažení soběstačnosti uprchlíků, je pro uprchlíky velice těžké tohoto statusu dosáhnout a zlepšit životní úroveň. Jak řekla i právní poradkyně COR: „*Uprchlíci mají mnoho potřeb, které mají být plněny, ale bohužel státní zdroje jsou omezené. To, co jim je přiděleno pro jejich živobytí, nestačí, proto se Zambie zapojila i do programu CRRF UNHCR. V rámci tohoto programu se uprchlíci učí žít s hostitelskou komunitou.*“

Jak již bylo zmíněno v historii uprchlíků v Zambii, v každém osídlení dostane příchozí uprchlík základní vybavení, část půdy, kterou může obdělávat, a obydlí. V každém osídlení mají uprchlíci přístup k vodě a sanitárnímu zařízení (UNHCR 2019e: 2). Nicméně život v osídlení i ve městě přináší mnoho výzev.

1. Slabý trh a málo pracovních příležitostí.

²⁶ Soudy, které jsou umístěné ve všech osídleních.

2. Omezení pohybu.
3. Nedostatečná zdravotní péče, špatná úroveň vzdělání.
4. Zkorumpované Imigrační oddělení a restriktivní politika.

Zambie si ponechala několik výhrad vůči jednotlivým článkům, týkajících se práva pracovat, svobody pohybu a práva na vzdělání (AMERA 2016: 13–14). A ačkoliv má Zambie omezené zdroje, které mohou být hlavním důvodem nedostatečné pomoci, má také tuto restriktivní politiku, představující největší překážky, jež uprchlíkům významně ztěžují život v zemi a ovlivňují jejich push faktory.

Práce v osídlení je značně omezená. Zemědělství a chov hospodářských zvířat jsou dvě nejčastější činnosti, které uprchlíkům přináší peníze. Naopak ve městě se snaží obchodovat, nebo provádět řemeslné práce. V každém osídlení jsou jiné podmínky trhu a ve všech probíhá skrze neziskové organizace školení o lepších metodách kultivace plodin a jejich zpracovávání. Například Caritas Czech Republic poskytuje pravidelná školení a podporuje mladé lidi při získávání odborné přípravy. Mimo to poskytuje do začátku i základní kapitál (UNHCR 2017b: 21; UNHCR et ILO 2018c: 19).

Prostředí pro tržně orientovanou hospodářskou činnost v osídlení Mayukwayukwa²⁷ není tak příznivé jako v osídlení Meheba²⁸. Ekonomika okresu Kaoma je silně závislá na existenčním zemědělství a neexistuje těžba, která by generovala tržní poptávku po zemědělských produktech. Práci ztěžuje velká vzdálenost od měděných dolů a Lusaky (UNHCR et ILO 2018c: 15). Práci ve všech osídleních navíc ztěžuje nedostatečná finanční podpora, velmi špatná infrastruktura, nízká diverzifikace a vysoká konkurence (UNHCR 2017b: 25). Podobné problémy zmínila i Lucie Hrabcová (Caritas), která zahrнула i dopady klimatických změn. „*Trh v Mehebě i Mayukwayukwě je špatný, je to izolované, chudé místo. V poslední době tam vidíš následky klimatických změn, jako je sucho, neúrody. Je to taková neutěšená krajina a chápu, proč to tam nemají rádi.*“

Dalším problémem je kulturní pozadí uprchlíků, jak uvedla i Lucie Hrabcová (Caritas CR). Angolané byli vždy proslulí jako zemědělci, nicméně velká část se repatriovala, čímž se změnil i trh se zemědělskými potravinami. Burundžané a Rwandžané se snaží dostat na stejnou úroveň, ale Konžané, kteří představují největší

²⁷ Hlavní odbytiště pro toto osídlení je okres Kaoma.

²⁸ Zde je hlavním odbytištěm okres Solwezi.

zastoupení v uprchlické komunitě, byli vždy spíše obchodníci nebo řemeslníci a práce na poli je nudí, neboť jsou zvyklí peníze rychle otáčet (UNHCR 2017b: 21). To je důvod, proč se uprchlíci snaží dostat do městských částí, kde je mnohem více pracovních příležitostí.

Problém je, že v Zambii platí pro uprchlíky omezení pohybu (encampment policy), jež spočívá v zákazu odchodu z osídlení bez patřičných povolení. Znamená to, že pokud uprchlík nemá povolení²⁹ od lékaře, kde má schválenou léčbu na klinice ve městě či jiné povolení (pracovní či studijní povolení, povolení k podnikání, které vydává Imigrační oddělení), nebo prokazatelné vazby na rodinu ve městě, nemůže osídlení opustit (UNHCR 2017b: 22; právní poradkyně COR). Nicméně i v zákonech ohledně možnosti pracovat si Zambie ponechala určité výhrady. Všichni dotazovaní uprchlíci uvedli cenu a proces získání pracovního povolení či povolení k podnikání jako největší překážku, která brání v jejich rozvoji a dosažení přijatelných životních standardů. Například Fata (žena, Somálsko Hargeysa, 48) uvedla, že se v Zambii cítí být naprosto zbytečná, protože nemůže pracovat. „*Cítím se zde bezpečně, ale občas se cítím zbytečně, protože nemohu pracovat a mám děti, které potřebuji uživit.*“

Ceny za všechna povolení a jejich obnovování jsou vypsány na stránkách Imigračního oddělení Zambie, přičemž například cena za povolení k podnikání činí 5 440 Kč (4 040 Kwacha) a jeho obnovení stojí 6 565 Kč. K tomu, aby jej mohl uprchlík získat, musí navíc prokázat, že má již určitý kapitál, a dodržet další složité podmínky (Zambia Department of Immigration 2020). Pro člověka, který uteče bez jakéhokoliv majetku a jmění do cizí země, je získání takového povolení velice složité, zdoluhavé, cenově nedostupné, podle všech dotázaných respondentů téměř nereálné.

Pokud se chce uprchlík zaměstnat u nějaké firmy či jiné instituce, musí získat pracovní povolení, které je také velice drahé (Zambia Department of Immigration 2020). To však nezaručuje získání požadované práce, protože se dává přednost primárně zambijskému obyvatelstvu, jak uvedli naprosto všichni z dotázaných respondentů. Například Audrine (žena, Burundi Bujumbura, 47) řekla, že jsou možnosti značně limitované. „*Nemůžeš pracovat ve správě ani organizaci. Je to kvůli statusu, a když jdeš*

²⁹ Existují dva typy povolení určené pro volný pohyb mimo osídlení. První je krátkodobé, kterému se říká Gate pass, vydané na dva až tři týdny. Je určené k vyřešení dalších potřebných povolení ve městě. Druhé se vydává na delší dobu (dva roky) a nazývá se Urban permit. Toto povolení je ale svázané s délkou dalších povolení (pracovních, studentských atd.).

zažádat, tak je to jen pro místní obyvatele.“ Poradkyně COR uvedla, že není sice jednoduché práci získat, ale stejná pravidla platí i pro Zambijce. *„Ti, kteří nejsou schopni pracovat, mají možnost získat část území, pole, kde mohou pěstovat. Na lepším živobytí pro uprchlíky se snažíme pracovat. Máme spolupráci s UNHCR, který má uzavřené smlouvy s nějakými neziskovkami, jako je například Caritas CR.*“ Velkou výzvou pro uprchlíky je také jazyková bariéra, jak uvedl Ernest Phiri (Caritas CR): *„I v rámci Caritas CR máme program, kde se uprchlíci učí místní jazyk, je to ale zdlouhavé.*“

Pro celkové dokreslení restriktivní politiky je nutné vzít v potaz i zambijskou ekonomickou situaci. Zambie je stát, který se řadí celosvětově mezi země s nejvyšší mírou nerovnosti. Od roku 2015 vydělalo 58 % Zambijců méně než 1.90 USD za den, což je pod celosvětově stanovenou hranicí chudoby (The World Bank 2020). Mimo to se země potýká s vysokou nezaměstnaností a urbanizací (42 % obyvatelstva žije ve městě), nediverzifikovaným trhem a vysokým počtem lidí nakažených HIV (Statista 2020; AMERA 2016: 6). I přes tyto překážky se některým uprchlíkům podaří získat zaměstnání primárně ve zdravotnickém sektoru a školství, kde v důsledku úniku mozků a krize HIV dochází k akutnímu nedostatku zaměstnanců (AMERA 2016: 26; Ernest Phiri Caritas CR). Valná většina uprchlíků je ale nucena pracovat bez patřičných povolení, čímž se vystavují pokutování, vazbě a deportaci od imigračních úředníků (The Immigration and Deportation Act 2010: 207; právní poradkyně COR).

Imigrační oddělení tohoto omezení využívá k finančnímu obohacení svých úředníků. Například Felix Phiri (Caritas CR) uvedl: *„Uprchlíci si stěžují, že imigrační úředníci je zastrašují a nutí je platit za nesmyslné věci, i když mají všechna povolení.*“

Všichni dotazovaní respondenti uvedli, že měli konflikt s imigračním úředníkem. Někdy je jednání úředníků legální, neboť uprchlíci nemají patřičné dokumenty, nicméně mnoho z nich vypovědělo, že jim bylo vyhrožováno, ačkoliv měli potřebné dokumenty, a to deportací či vazbou, pokud se s úředníkem finančně nevyrovnají (UNHCR et Harvard FXB 2017b: 22). Například (Didi DRK) uvedl, že uprchlíka odvedou na stanici a do vězení, pokud nemá peníze, aby je podplatil. *„Pokud pro tebe nikdo nepřijde a nezaplatí za tebe, tak tam zůstaneš navždy. Někteří tam i zemřeli. Mnoho uprchlíků pracuje bez povolení jen proto, aby přežili, ale imigrační je sdírají o peníze. Je jednoduché najít lidi, co pracují tvrdě a prostě na nich vydělat peníze (...) vidíš úředníka, který pracuje čtyři měsíce pro imigrační a najednou zbohatne, je to frustrující.* Podobně se vyjádřila

i Amanda (žena, Rwanda Chivungu, 38): „*Bylo velice těžké dostat manžela z vězení na svobodu, platila jsem 6 000 Kwacha.*“³⁰ Stejně se vyjádřil i Gildas (muž, DRK Jižní Kivu, 32): „*I když jsem měl všechny potřebné dokumenty k podnikání, imigrační příšli k mému obchodu a zatkli mě, korupce je zde příšerná.*“ Zadržování uprchlíků bez důvodu nebo jejich vydírání představuje porušení základních humanitárních standardů, což je v rozporu s mezinárodními úmluvami i Rámcem AU (UN 1990; African Union 2018: 59).

Podle Transparency International se Zambie řadí až na 113. příčku ze 180 zkoumaných států z hlediska jejich míry korupce. Podle průzkumu prováděného na škále od 0 do 100, kdy 100 představuje stát bez korupce a 0 stát s vysokou mírou korupce, získala Zambie číslo 34 (Transparency International 2019). Je patrné, že se korupční chování nebude týkat jen imigračních úředníků a jejich přístupu k uprchlíkům, ale bují v celé zambijské společnosti. Uprchlíká komunita je však nejzranitelnější skupinou a tím také nejsnáze vydíratelnou kvůli postavení, které v zemi má. I přesto se již s praktikami podplácení zřejmě zčásti sžili. Například Lucie Hrabcová (Caritas CR) uvedla, že korupční chování zaznamenávají i u uprchlíků, kteří se sami snaží podplácet úředníky COR a Imigrační oddělení. Například se tak děje v somálské komunitě, která je odlišná od ostatních národnostních menšin. „*Za prvé jsou velice finančně zdatní, mají jinou soudržnost, úzce spolupracují a navzájem si pomáhají. (...), ale platí jak mourovatí a rozhodně to nedělají legálním způsobem (...), ten systém je k tomu vysloveně vybízí.*“ Například další respondentka Fara (žena, Rwanda, 53) uvedla, že podplatila úředníky, protože chtěla povolení do města.

Restriktivní politika vůči pohybu a pracovním příležitostem má mnoho negativních dopadů jak na uprchlíky, tak na samotný stát. Korupční chování úředníků ztěžuje uprchlíkům snadný přístup k pracovním příležitostem, a tím i zdravotní péči a vzdělání. Felix Phiri (Caritas CR) uvedl, že se kvůli frustraci z nemožnosti najít zaměstnání setkal s pár případy kriminálního chování i z řad uprchlíků. „*Existují zde gangy, jejichž členové jsou i uprchlíci. Mají na kontě různé kriminální aktivity jako vynucování peněz, krádeže atd. Primárně využívají Konžany. Tyto gangy využívají výhody*

³⁰ 6 000 Kwacha je 7 980 Kč.

jejich statusu. V podstatě je používají jako zloděje v první linii, neboť vědí, že je obtížné je soudně stíhat, protože mají status uprchlíka a většinou jsou spíše deportováni.“

V otázkách zdravotní péče je k uprchlíkům přístupováno stejně jako k místním obyvatelům. V tranzitním centru Makeni a všech osídlení mají uprchlíci přístup k základní zdravotní péči na klinikách, které navštěvuje i hostitelská komunita. Pravidelně se pořádají očkovací kampaně a programy na distribuci léků (UNHCR 2019e: 3). V Zambii existují tři typy nemocnic – fakultní nemocnice, provinční nemocnice a na první úrovni jsou zdravotnická střediska a stanoviště. Uprchlíci stejně jako Zambijci jsou osvobozeni od poplatku za léčbu ve zdravotnických střediscích (UNHCR et Harvard FXB 2017b: 38). Ostatní nemocnice včetně receptů jsou zpoplatněné. Uprchlíci, kteří jsou vážněji nemocní, potřebují kvalitnější zdravotní péči, nicméně kvůli ztíženým podmínkám najít si práci mnoho z nich nedisponuje potřebným finančním obnosem a péče se jim nedostává. Tento problém sužuje i zambijské obyvatelstvo a spočívá i v celkově nízké úrovni zdravotnictví (UNHCR et Harvard FXB 2017b: 39).

Co se týče vzdělávacího systému, zambijská vláda poskytuje uprchlíkům základní vzdělání zdarma. To uvedla i poradkyně COR: *„Děti mohou navštěvovat školy ve všech osídleních. Výzva je stipendium, které je velice limitované. Je to také drahé, ne každý si to může dovolit.“* Ačkoliv je základní vzdělání zdarma, je nutné zaplatit různé poplatky. Jak uvedl Ernest Phiri (Caritas CR): *„Vzdělání není zcela zdarma, uprchlíci musí platit poplatky za učebnice, uniformy. I s tím jim Caritas CR pomáhá.“* Nicméně i když se uprchlíkům podaří získat povolení ke studiu, následně vystudovat vysokou školu, stále musí čelit problémům se zaměstnáním. Například Fata (žena, Somálsko Hargeysa, 48) uvedla: *„Když děti dostudují, bude pro ně těžké pracovat, protože mají status uprchlíka, a navíc potřebují pracovní povolení, které je velice drahé.“*

Shrnutí:

Život v osídlení i ve městě mají svá pozitiva i negativa, která jsou definována restriktivní politikou Zambie. Výhrady, které si Zambie ponechala, jsou i v rozporu s doporučením Rámce AU, který radí zahrnout do migrační politiky mezinárodní úmluvy o uprchlících, včetně Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1957, vůči níž se Zambie vyhradila v několika částech (omezení pohybu, práce, vzdělání). Na život uprchlíků mají tyto výhrady fatální dopad a představují základní problém. Na konci každého rozhovoru byli respondenti dotázáni, zda by se chtěli vrátit do země původu.

Všichni odpověděli, že by se za žádnou cenu nevrátili, možná jen v případě, kdyby se v jejich zemi politická situace uklidnila. Když ale byli dotázáni, zda by chtěli ze Zambie odejít do jiné země, všichni řekli ano. Když byli dotázáni na důvod, odpověděli, že problém tkví v nedostatečných pracovních příležitostech, špatném vzdělávacím systému a nedostatečné zdravotní péči. Migrační politika Zambie se tak u většiny respondentů přesunula z pull do push faktorů. Například Abshir (muž, Somálsko Mogadishu, 61) řekl: „*Chtěl bych se přestěhovat. Nejsem svobodný, nemohu se svobodně pohybovat, nemáme nic (...), hlavně vzdělání pro děti, protože nemůžu pracovat, nemohu je podporovat. Jsem nemocný, nikdo mi nepomůže kvůli tomu, že na to nemám.*“ Obdobně odpověděla Chewa (žena, Rwanda, Gitarama, 31): „*Je to jen ztráta času a života, když nemohu obstarat děti, dát jim jídlo na stůl, je to těžké, nemůžeme pracovat, kdyby byla možnost se přestěhovat, jela bych hned. Zde nás nic nečeká.*“ Většina dotázaných respondentů žije v Zambii déle než dva roky, někteří i 20, 30 let. Během této doby se jejich situace příliš nezměnila. Z čísel uprchlíků, která jsou uvedena v příloze 4 lze vyčíst, že se repatriovala jen malá část. Mnoho z nich žije v Zambii dlouhou dobu. Lze je radit mezi tzv. zdlouhavé případy (protracted cases). Jsou charakteristické tím, že se komunita uprchlíků posunula z nouzové fáze, kdy je důraz kladen na pomoc při ochraně života, do fáze, kdy je do budoucna nečekají žádná trvalá řešení (UNHCR 2006b: 106). Primární pomoc proudí skrze UNHCR a neziskové organizace, které musí tíhu restriktivní politiky vzít na sebe a pomáhají tak, jak jim to dovolí jejich kapacita a finanční možnosti.

Závěr

Jak již bylo zmíněno mnohokrát v této práci, Zambie, která se řadí mezi rozvojové a chudé státy, má za sebou dlouhou historii přijímání uprchlíků. Cílem práce bylo zjistit, zda její migrační politika koresponduje s Rámcem AU a jeho doporučující strategií vůči uprchlíkům. Na základě výsledků bádání je možné vydedukovat, že Zambie plní všechny body z tohoto rámce vyjma výhrad, které si ponechala vůči pohybu, práci a vzdělávání, jinak popsanych v Úmluvě z roku 1951, kterou Zambie ve své migrační politice zahrnuje. Zároveň ale tyto výhrady představují základní problém pro uprchlíky v zemi a velice ovlivňují nejen jejich motivy k migraci, ale také hostitelskou komunitu a míru korupce v zemi. V práci bylo zjištěno, že značná většina dotázaných uprchlíků uvedla jako hlavní pull faktor zambijskou migrační politiku v době, kdy se rozhodovali, do jaké země uprchnou. Nicméně nyní řadí migrační politiku Zambie mezi hlavní motivy, kvůli kterým se rozhodují, zda zemi opustí, či zůstanou. Někteří uprchlíci se dokonce vrací do zemí původu, jiní čekají na přesídlení a mnoho z nich žije v zemi bez potřebné registrace, což podporuje nejen černý a neformální trh, kriminální aktivitu, násilí, ale také vydírání a korupční chování. Nemožnost najít si práci svádí k nezákonnému chování ze stran uprchlíků a korupčnímu chování ze strany úředníků. Navíc může podpořit i xenofobii v zemi, kterou někteří uprchlíci okrajově také zmínili. Kromě toho znemožňuje zajištění dostatečné zdravotní péče, vzdělání pro děti a jejich následné uplatnění na pracovním trhu, čímž se mnoho uprchlíků v Zambii řadí mezi zdlouhavé případy, které jen přežívají ze dne na den bez jakékoliv naděje.

V porovnání s ostatními státy je Zambie stále přijímající zemí s poměrně nízkým počtem uprchlíků. To lze vyčíst z posledního reportu, vydaného OSN, kde se uvádí, že je ve světě celkově 25 900 000 uprchlíků, z čehož 1/3 žije v málo rozvinutých zemích (přes 8 000 000). Navíc roční nárůst uprchlíků v subsaharské Africe představuje z celkového nárůstu jen 1 %, což ale nezahrnuje počty neregistrovaných uprchlíků (UNHCR 2018). Mezi africké země, které hostují největší počty uprchlíků, se řadí Uganda (1 200 000), Súdán (1 000 000) a Etiopie (903 200), jež patří mezi top 10 států, hostujících největší počty uprchlíků na světě (UNHCR 2018). Zambie naopak momentálně hostí jen okolo 86 772 uprchlíků a valná část finanční podpory proudí z UNHCR a neziskových organizací (UNHCR 2020). Zambijská migrační politika žije z těchto zdrojů, díky kterým

může zřizovat osídlení a implementovat různé programy, což z ní dělá zemi s „otevřenou politikou vůči uprchlíkům“. Nicméně restriktivní zákony brání ve zdravém vývoji nejen uprchlíků, ale také zambijské společnosti a mohly by do budoucna vést ke zvýšené kriminalitě, xenofobii, nepokojům a možná i nelegálnímu obchodování s lidmi, kterou zmiňuje i studie UNHCR. Píše se v ní, že se Zambie již stala tranzitní i cílovou zemí pro pašeráky (UNHCR 2017b: 12).

Jak již bylo zmíněno v práci, samotná Zambie se potýká s ekonomickými problémy a vysokou nezaměstnaností svých obyvatel, a především vysokou mírou urbanizace (UNHCR 2017b: 11). Je možné, že i z tohoto důvodu jsou výhrady vůči zaměstnanosti, pohybu a vzdělání v migrační politice implementovány. Na druhou stranu jejich rozvolnění by mohlo poskytnout naopak ekonomický růst a vyšší prosperitu, neboť by se diverzifikoval trh. Například Konžané, kteří jsou výborní obchodníci a ovládají řemeslné práce, by mohli zaměstnat mnoho Zambijců, kteří mají odjakživa blízko spíše k zemědělské činnosti a nejsou v tomto směru tak zdatní. Navíc i díky Angolanům, jak již bylo zmíněno, se zlepšil trh se zemědělskými potravinami. Mohla by se zmírnit pracovní nezaměstnanost a zvýšit kvalita služeb, což podle Lucie Hrabcové (Caritas CR) je i cíl současného komisaře COR. Ačkoliv se snaží změny prosazovat, má nadále svázané ruce legislativou a protichůdným jednáním Imigračního oddělení.

Tak či onak se Zambie stala jednou ze zdrojových zemí, která uprchlíky hostí a je zodpovědná za poskytnutí humanitárních služeb a jejich další vývoj. Ačkoliv je celkový počet prozatím nízký ve srovnání s ostatními státy, není vyloučeno, že dojde k dalším konfliktům a násilí v sousedním DRK, Somálsku či jiné zemi, čímž se může příliv uprchlíků několikanásobně zvýšit. To může znamenat, že i jednou Zambie bude na podobné úrovni jako Uganda nebo Súdán, a bude se muset zároveň vypořádat s případným tlakem ze strany hostitelské komunity či samotných uprchlíků, kteří jsou s tamní migrační politikou vysoce nespokojeni. Zde je prostor i pro další bádání. Aby bylo možné efektivně řešit tamní situaci a zlepšit podmínky jak na straně uprchlíků, hostitelské komunity, tak zambijské vlády, bylo by dobré v dalším výzkumu vytvořit případové studie afrických států, které uprchlíky hostí a srovnat jejich metody migrační politiky.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

Bakewell, Oliver. 1999. *Returning refugees or migrating villagers? Voluntary repatriation programmes in Africa reconsidered*. Working paper 15, UNHCR. Dostupné na: <https://www.unhcr.org/3ae6a0c40.pdf> (20. 1. 2019).

Bakewell, Oliver. 2000. „Repatriation and Self-Settled Refugees in Zambia: Bringing Solutions to the Wrong Problems.“ *Journal of Refugee Studies* 13, č. 4. 356–373.

Bangura, Joseph. 2019. „Cloud on the Horizon: African Migration, Transnationalism, and Social Osmosis.“ *Insight Turkey* 21, č. 1. Dostupné na: <https://www.questia.com/library/journal/1G1-579715520/cloud-on-the-horizon-african-migration-transnationalism> (8. 4. 2020).

Bell, Simon, Alves, Susana et al. 2010. *Migration and Land Use Change in Europe: A Review*. Working paper 4, OPENspace Research centre. Dostupné na: <http://lrlr.landscapeonline.de/Articles/lrlr-2010-2/download/lrlr-2010-2Color.pdf> (12. 10. 2019).

Bijak, Jakub, 2006. *Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods*. Working paper 4, CEFMR. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.1745&rep=rep1&type=pdf> (9. 9. 2019).

Black, Richard. 1994. „Refugee Migration and Local Economic Development in Eastern Zambia.“ *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 85, č. 3. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/11132659> Refugee Migration and Local Economic Development in Eastern Zambia (22. 12. 2019).

Brettell B. Caroline a Hollifield F. James. 2015. *Migration theory, Talking across Disciplines*. New York: Routledge.

Brosché, Johan a Nilsson, Maria, 2004. *Zambian Refugee Policy*. Minor Field Study, Uppsala University: Department of Peace and Conflict Research. Dostupné na: <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1149513/FULLTEXT01.pdf> (29. 12. 2019).

Castles, Stephen. 2008. *Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective*. Příspěvek přednesený na konferenci Theories of Migration and Social

Change, Oxford 1. – 3. července 2008. Dostupné na: <https://www.migrationinstitute.org/files/news/sc-paper-imiscoe-theory-conf-d3.pdf> (8. 10. 2019).

Castles, Stephen, Haas, De Hein, Miller, Mark. 2014. *The Age of Migration, Fifth Edition: International Population Movements in the Modern World*. England: Macmillan Publishers Ltd.

Drulák, Petr et al. 2008. *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál, s. r. o.

Drbohlav, Dušan a Uherek, Zdeněk. 2007. „Reflexe migračních teorií.“ *Geografie: Sborník České geografické společnosti* 112, č. 2. Dostupné na: <https://web.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf> (23. 9. 2019).

Flahaux, Marie-Laurence, Haas, De Hein. 2016. „African Migration: trends, patterns, drivers.“ *Comparative Migration Studies* 4, č. 1. Dostupné na: <https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/track/pdf/10.1186/s40878-015-0015-6> (26. 4. 2019).

Freund, Paul a Kalumba, Katele. 1986. „Spontaneously Settled Refugees in Northwestern province, Zambia“. *The International Migration Review* 20, č. 2. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/2546037?seq=1#metadata_info_tab_contents (8. 1. 2020).

Frischkorn, Rebecca. 2013. *We just aren't free. Urban Refugees and Integration in Lusaka*. Washington, D.C: American University. Faculty of the College of Art and Science. Disertační práce.

Frischkorn, Rebecca. 2015. „Political Economy of Control: Urban Refugees and the Regulation of Space in Lusaka, Zambia.“ *Economic Anthropology* 2015, č. 2, 205–223.

Gebresellasié, Yohannes. 1993. „International Migration in Africa: An Overview.“ *Canada's Journal on Refugees* 12, č. 8. Dostupné na: [file:///Users/Viki/Downloads/21701-Article%20Text-22113-2-10-20180808%20\(3\).pdf](file:///Users/Viki/Downloads/21701-Article%20Text-22113-2-10-20180808%20(3).pdf) (13. 8. 2019).

Hagen-Zanker, Jessica. 2008. *Why do people migrate? A review of the theoretical literature*. Working paper 2, Maastricht University. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1105657 (21. 9. 2019).

Hansen, Art. 1981. „Refugee Dynamics: Angolans in Zambia 1966 to 1972.“ *International Migration Review* 15, č. ½, 175-194.

Haas, de Hein. 2011. *The determinants of International Migration: Conceptualising policy, origins and destination effects*. Working paper 32, University of Oxford. Dostupné na: <http://www.ilo.org/dyn/migpractice/docs/225/Determinants.pdf> (26. 9. 2019).

Jacob, Véronique. 1993. „Refugee-Host Interactions: A field Report from the Ukwimi Mozambican Refugee Settlement, Zambia.“ *Canada`s Journal on Refugees* 13, č. 6. Dostupné na: <https://refuge.journals.yorku.ca/index.php/refuge/article/view/21758/20428> (15. 1. 2020).

Jelínek, Tomáš. 2014. „Proč OSN nezabránila genocidě ve Rwandě?“ *Mezinárodní politika*, č. 4. Dostupné na: <https://www.iir.cz/article/proc-mirotvurci-osn-selhali-v-zabraneni-genocidy-ve-rwande> (3. 3. 2020).

Massey, S. Douglas, Arango, Joaquin et al. 1993. „Theories of International Migration: A Review and Appraisal.“ *Population and Development Review* 19., č. 3. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2938462.pdf?refreqid=excelsior%3Af431bd790e65f782ac7c5014b3267d94&seq=1> (18. 9. 2019).

Mwanza, A, Seshamani, V. 1988. *Refugees as an Important Aspect of the Human Dimension of Africa`s economic crisis: Zambia Case Study*. Příspěvek přednesený na konferenci 25th ASAUK Conference on The Refugee Situation in Africa, Cambridge, 14.–16. 9. 1988. Dostupné na: http://repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:469 (8. 1. 2019).

Palát, Milan. 2014. „Příčiny vzniku migrace a reflexe souvisejících teorií.“ *In: XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Ed. Žítek, Vladimír et Klímová, Viktorie. Hustopeče: Masarykova Univerzita Ekonomicko-správní fakulta: 708–714.

Petersen, William. 1958. „A General Typology of Migration“. *American Sociological Review* 23, č. 3. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2089239.pdf> (12. 10. 2019).

Piché, Victor et Dutreuilh, Catriona. 2013. „Contemporary Migration Theories as Reflected in their Founding Texts.“ *Population* 68, č. 1. Dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/263233982_Contemporary_Migration_Theories_as_Reflected_in_their_Founding_Texts (5. 11. 2019).

Ravenstein, E. G. 1885. „The Laws of Migration“. *Journal of the statistical Society of London* 48, č. 2. Dostupné na: https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/the_laws_of_migration.pdf (24. 9. 2019).

Sandifort, Marry-Ann. 2015a. „The forgotten story of Polish Refugees in Zambia“. *The Record*. Dostupné na: <https://static1.squarespace.com/static/54b2629de4b007479dfa7540/t/55d5cecee4b041c74fce4ec6/1440075470126/article+aberncorn.Bulletin+%26+Record.pdf> (3. 1. 2019).

Sandifort, Marry-Ann. 2015b. *World War Two: The Deportation of Polish Refugees to Abercorn camp in Northern Rhodesia*. Nizozemsko: Universita Leiden, Afrika studies.

Schler, L. 2018. „Dilemmas of Postcolonial Diplomacy: Zambia, Kenneth Kaunda, and the Middle East Crisis, 1964-73.“ *The Journal of African History* 59, č. 1, 97–119.

Stouffer, Samuel. 1940. Intervening Opportunities: „A theory Relating Mobility and Distance.“ *American Sociological Association* 5, č. 6. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2084520.pdf?refreqid=excelsior%3Ae465b2396853d17399d33b7f760a9690> (8. 10. 2019).

Subulwa, Angela. 2012. “Negotiating displacement during the colonial and early independence period along the Zambia-Mozambique border.“ *Historical Geography* 40. Dostupné na: <https://ejournals.unm.edu/index.php/historicalgeography/article/view/1390/html> (28. 11. 2019).

Upsalla University. 2004. *Zambian Refugee Policy*. Švédsko: Department of Peace and Conflict Research.

Záhořík, Jan. 2012. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum.

Záhořík, Jan. 2012. „Somaliland – Paradox Afrického rohu.“ *Mezinárodní politika*, č. 6. Dostupné na: <https://www.iir.cz/article/somaliland-paradox-africkeho-rohu> (4. 3. 2020).

Prameny

African Union. 2016. *Evaluation of the African Union Migration Policy Framework for Africa*. Addis Ababa: AU.

African Union. 2018. *Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action (2018–2030)*. Addis Ababa: African Union Commission, AU Department for Social Affairs.

Department of State Bureau for Refugee Programs. 1990. *World Refugee Report*. Washington, D.C. Department of State.

EASO. 2016. *The Push and Pull Factors of Asylum-Related Migration*. Belgie: EASO.

Charity Organization for Refugees. 2016. *Report on the Situation of Refugees in Zambia*. b.m.: AMERA.

ILO. 2018. *Market Assessment and Value Chain Analysis for Former Refugees in Zambia*. Geneva: ILO Publications.

IOM. 2019a. *Výkladový slovník migrační terminologie*. Praha: Reprošředisko UK MFF. Dostupné na: https://www.iom.cz/files/Vykladovy_slovník_migrační_terminologie_IOM.PDF (10. 10. 2019).

IOM. 2019b. *Migration in Zambia*. Lusaka: IOM.

National Assembly of Zambia. 2010. *The Immigration and Deportation Act*. Lusaka: National Assembly of Zambia.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. 2019. *Maritime Trade on Lake Tanganyika*. Rotterdam: Ministerstvo zahraničí.

Statista. <https://www.statista.com/statistics/455963/urbanization-in-zambia/> (25. 3. 2020).

The World Bank Group. 2006. *Migration and Remittances*. Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

The World Bank Group. 2019. *Forced Displacement in the Great Lakes Region*. Washington: WBG.

The World Bank Group. <https://www.worldbank.org/en/country/zambia/overview> (17. 9. 2019).

Transparency International. <https://www.transparency.org/country/ZMB#> (13. 3. 2020).

UN. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html> (15. 4. 2020).

UN. 1990. *UN, Minimum Humanitarian Standard*. Geneva: UN. Dostupné na: <https://casebook.icrc.org/case-study/un-minimum-humanitarian-standards> (3. 4. 2020).

UNHCR. http://www.globalcrrf.org/crrf_country/zambia/ (3. 12. 2019).

UNHCR. <https://data2.unhcr.org/en/country/zmb> (3. 4. 2020).

UNHCR. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73761> (3. 2. 2020).

UNHCR. 2000. *The Global Report 2000, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2002a. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2002b. <https://www.unhcr.org/news/latest/2002/1/3c557525a/thousands-angolan-refugees-zambia-wait-resettlement-camps-reach-capacity.html> (5. 1. 2020).

UNHCR. 2003. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2004. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2005. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2006a. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2006b. *The State of The World's Refugees 2006: Human Displacement in the New Millennium*. Geneva. UNHCR.

UNHCR. 2007. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2008. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2009. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2010. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2011. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2012-2013. *The Global Report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2014-2015. *Global Appeal, Southern Africa*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2016a. *2016 Year-End report, Zambia*. Geneva: UNHCR.

UNHCR. 2016b. *Progress Report mid-2016*. Geneva: UNHCR.

- UNHCR. 2017a. *2017 Year-End report, Zambia*. Geneva: UNHCR.
- UNHCR et Harvard FXB. 2017b. *Refugee Youth in Lusaka: A comprehensive Evaluation of Health and Wellbeing*. Boston: FXB Center for Health and Human Rights.
- UNHCR. 2017c. *Zambia Refugees Enconomies: Livelihoods and Challenges*. UK: UNHCR.
- UNHCR. 2018a. *2018 Year-End report, Zambia*. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 2018b. *Progress Report Beyond Detention*. Geneva: UNHCR.
- UNHCR et ILO. 2018c. *Value Chain Analysis Zambia*. Geneva: ILO
- UNHCR. 2019a. *2019 Planning Summary, Zambia*. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 2019b. *2020 Planning Summary, Zambia*. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 2019c. *Implementing a Comprehensive Refugee Response: The Zambia Experience*. Lusaka: UNHCR.
- UNHCR. 2019d. *Zambia*. Lusaka: UNHCR. Dostupné na: <https://www.unhcr.org/zambia.html> (3. 3. 2020).
- UNHCR. 2019e. *Fact Sheet Zambia 30 June 2019*. Zambia: UNHCR.
- UNHCR. 2019f. *Briefing Note Mantapala Refugee Settlement*. Zambia: UNHCR.
- UNHCR. 2019g. *Briefing Note Meheba Refugee Settlement*. Zambia: UNHCR.
- UNHCR. 2019h. *Briefing Note Mauykwauykwa Refugee Settlement*. Zambia: UNHCR.
- UNHCR. 2020a. *Fact Sheet Zambia 29 February 2020*. Zambia: UNHCR.
- UNHCR. 2020b. *Fact Sheet Zambia 31 January 2020*. Zambia: UNHCR.

Osobní rozhovory

Interview s Ernestem Phiri, zaměstnanec Caritas Czech Republic in Zambia, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 28. 11. 2019.

Interview s Felixem Phiri, zaměstnanec Caritas Czech Republic in Zambia, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 28. 11. 2019.

Interview s Lucíí Hrabcovou, zaměstnankyně Caritas Czech Republic in Zambia, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 30. 11. 2019.

Interview se právní poradkyní zambijského Ministerstva vnitra v COR, místo rozhovoru: Lusaka, COR, 29. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Somálsko Hargeysa, 48 let, místo rozhovoru: Lusaka–Chaisa, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Somálsko Kismaayo, 46 let, místo rozhovoru: Lusaka Chaisa, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Somálsko Mogadishu, 61 let, místo rozhovoru: Lusaka Chaisa, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Somálsko Mogadishu, 49 let, místo rozhovoru: Lusaka Chaisa, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Somálsko Mogadishu, 44 let, místo rozhovoru: Lusaka Chaisa, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, DRK Kinshasa, 70 let, místo rozhovoru: Lusaka Chipata, 19. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, DRK Kinshasa, 28 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, DRK Jižní Kivu, 26 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, DRK Baraka, 38 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, DRK Východní Kivu, 44 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, DRK Jižní Kivu, 32 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Burundi Bujumbura, 46 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Burundi Gitega, 48 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Burundi Bujumbura, 40 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Burundi Bujumbura, 28 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Burundi Bujumbura, 47 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, muž, Burundi Bujumbura, 40 let, místo rozhovoru: Lusaka Chawama, 26. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Rwanda Chivungu, 38 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 28. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Rwanda Gitarama, 31 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 28. 11. 2019.

Interview s uprchlíkem, žena, Rwanda Kigali, 53 let, místo rozhovoru: Lusaka Makeni, 21. 11. 2019.

Přílohy

Příloha 1: Diagram od Everetta Lee znázorňující push–pull model.....	I
Příloha 2: Výsledná tabulka push a pull motivů dotázaných respondentů	II
Příloha 3: Trasy uprchlíků po jezeře Tanganyika.....	III
Příloha 4: Trasa somálských uprchlíků	IV
Příloha 5: Tabulka s počtem uprchlíků včetně azylantů žijících v Zambii a počtem repatriovaných (40. léta 20. stol. až 2020)	V

Příloha 2: Výsledná tabulka push a pull motivů dotázaných respondentů

Push faktory	Počet odpovědí	Pull faktory	Počet odpovědí
Politické	-	Politické	-
Konflikt a válka	14	Migrační politika	12
Násilí	19	bezpečnost	8
Špatná vláda	1	mír	1
Ztráta bezpečí	3	Sociální a kulturní	-
perzekuce	11	znovusjednocení	4
Sociální a kulturní	-		
Diskriminace	11		

Zdroj: vlastní

Příloha 3: Trasy uprchlíků po jezeře Tanganyika



Zdroj: Ministry of Transport, Public Works and Equipment Burundi

Příloha 4: Trasa somálských uprchlíků



Zdroj: Google maps a vlastní

Příloha 5: Tabulka s počtem uprchlíků včetně azylantů žijících v Zambii a počtem repatriovaných (40. léta 20. stol. až 2020)

ROK	DRK	BURUNDI	RWANDA	SOMÁLSKO	ANGOLA	OSTATNÍ	CELKEM uprchlíků v Zambii	CELKEM REPATRIOVANÝ CH
40.– 50. léta						3 419		3419
60.–70. léta							750 000	
80. léta							5 000 000	
90. léta								
2000	45 100	1 800	4 800	700	198 200		250 600	5 933
2001	56 100	2 400	5 000	940	218 200		282 640	
2002							50 000	13 000
2003	58 400	2 100	5 800	1 000	158 900		226 200	18 246
2004	66 200	1 800	5 800	1 700	88 000	9 500	173 000	37 487
2005	61 200	2 100	5 700	1 700	75 500	9 600	155 800	20 600
2006	60 900	1 400	4 100	1 700	42 700	9 700	120 500	11 270
2007	55 400	1 400	4 000	1 700	40 800	9 630	112 930	7 300
2008	47 300	1 900	4 900	1 900	27 100	380	83 480	9 800
2009	22 000	2 100	5 100	1 900	25 300	410	56 810	19 200
2010	12 300	2 200	5 700	2 000	25 300	660	48 160	9 700
2011	14 110		5 000		21 300	4 110	44 520	
2012	11 920				14 970	3 920	35 480	
2013	11 820				0	3 450	35 480	
2014							52 200	
2015							52 200	
2016	20 830	3 758	6 203	2 939	19 302	381	51 277	
2017							68 340	
2018							76 027	
2019	50 659	7 018	838	4 462	1	598	63 576	
2020	51 702	7 483	5 882	3 661		503	69 231	

Zdroj: UNHCR, Sandifort, Marry-Ann, Freund, Paul a Kalumba, Katele.